

Ciszewska, Wanda

Księgarnia Naukowa T. Szczęsny i S-ka w Toruniu w latach 1945-1950

Acta Universitatis Nicolai Copernici. Bibliologia 2-3 (328), 273-315

1998

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Wanda Ciszewska

Księgarnia Naukowa T. Szczęsny i S-ka w Toruniu w latach 1945-1950

Wśród kilku firm wydawniczo-księgarskich istniejących w pierwszych latach po II wojnie światowej w Toruniu największa była Księgarnia Naukowa T. Szczęsny i S-ka, która rozpoczęła działalność w drugiej połowie 1945 roku. Nie obowiązywał wówczas jeszcze państwowy układ wydawniczy i księgarski oparty na funkcjonowaniu instytucji centralnych, jakimi były Komisja Wydawnicza czy Dom Książki. W tym pierwszym powojennym okresie do odbudowy ruchu wydawniczego przystąpili przede wszystkim niezależni wydawcy i księgarze-nakładcy, jakim był również Tadeusz Szczęsny. Jednak wraz z umacnianiem się „demokracji ludowej” sektor prywatny był systematycznie wypierany, nie zawsze przy użyciu prawnych środków, z rynku wydawniczego, który uznano za element propagandy i kształtowania opinii społecznej. Przełomowy jest tutaj rok 1950, w którym z dniem 1 stycznia upaństwowiono wszystkie uspołecznione księgarnie i powołano do życia Dom Książki, instytucję, której zadaniem było stworzenie jednolitej sieci księgarskiej. W ten sposób lata 1945-1950 tworzą w ruchu wydawniczym i księgarskim odrębny okres stanowiący próbę powrotu do przedwojennego układu wydawniczego.

Ze względów natury politycznej dzieje książki w Polsce w latach czterdziestych rzadko były przedmiotem badań naukowych. Prace, które ukazywały się, miały przede wszystkim statystyczno-bibliograficzny charakter. Jako pierwsza została opublikowana praca Adama Klimowicza *Ruch wydawniczy w latach 1944-1953. Próba charakterystyki statystyczno-bibliograficznej* (Warszawa 1954) oparta na publikacji *Produkcja wydawnicza w latach 1944-1953 w liczbach* opracowanej pod kierunkiem Marii Czarnowskiej (Warszawa 1954). Szerzej tę problematykę porusza bogata materiałowo praca Adama Bromberga *Książki i Wydawcy. Ruch wydawniczy w Polsce Ludowej w latach 1944-1964* (Warszawa 1966), w której autor pierwszych pięćdziesiąt stron poświęcił powojennemu

ruchowi wydawniczemu¹. Wspomnieć wypadnie jeszcze o kilku pracach Lucjana Bilińskiego dotyczących dziejów ruchu wydawniczego w Polsce Ludowej, ale interesujący nas okres poruszony jest w nich marginalnie².

W ostatnich latach jednak coraz więcej ukazuje się opracowań omawiających powojenny ruch wydawniczy i księgarski w poszczególnych miastach i regionach³. Niemniej dopiero w wyniku warunków, jakie zaistniały po 1989 roku, zaczęły ukazywać się publikacje w szerszym zakresie przedstawiające problematykę prywatnej działalności wydawniczej i księgarskiej w pierwszych latach Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. Podstawową pracą poświęconą tym zagadnieniom, koncentrującą się przede wszystkim na uwarunkowaniach politycznych ruchu wydawniczego, jest książka Stanisława Adama Kondka *Władza i wydawcy* (Warszawa 1993).

W dalszym ciągu brak jednak opracowań poświęconych toruńskiemu ruchowi wydawniczemu i księgarskiemu tego okresu. Poniższy artykuł jest pierwszą próbą podjęcia tej problematyki, ograniczoną do prezentacji działalności Księgarni Naukowej Tadeusza Szczęsnego. Dotychczas działalność księgarska i wydawnicza tej oficyny doczekała się tylko kilku wzmianek. Nadmieniał o niej Adam Bromberg⁴ przy okazji poruszania problemu działalności wydawniczej instytucji naukowych. Ponieważ nakłady Księgarni Naukowej były częściowo firmowane przez organizujący się wówczas Uniwersytet Mikołaja Kopernika, drobne informacje na jej temat są również zamieszczane w publikacjach poświęconych historii tej uczelni⁵. Niewiele szersze informacje

¹ Jest to „wydanie nowe zmienione i rozszerzone” wcześniejszej pracy *Książki i wydawcy. Ruch wydawniczy w Polsce Ludowej w latach 1944–1957* (Warszawa 1958) zawierającej osobiste poglądy i oceny autora oraz informacje o instytucjach wydawniczych.

² Prace L. Bilińskiego na ten temat to: *Ruch wydawniczy i księgarstwo w Polsce Ludowej*, Warszawa 1974; *Instytucje wydawnicze i dystrybucja książki w Polsce*, Warszawa 1975; *Zarys rozwoju ruchu wydawniczego w Polsce Ludowej*, Warszawa 1977; *Książka w Polsce Ludowej: wydawnictwa i księgarstwo*, Warszawa 1981.

³ Por. m.in. K. Spałek, *Zarys dziejów księgarstwa w Częstochowie do roku 1950*, Roczniki Biblioteczne 1973, z. 1/2, s. 179–248; F. Pajączkowski, *Spółdzielnie księgarsko-papiernicze na Dolnym Śląsku (1945–1949)*, tamże, s. 249–275; J. Aleksandrowicz, *Wydawnictwa i księgarstwo w Inowrocławiu*, [w:] *Organizacja działalności kulturalnej Inowrocławia (1945–1981)*, praca zb. pod red. J. Sługockiego, cz. 2, Bydgoszcz 1982, s. 86–114; A. Faber, *Ruch wydawniczy w Krakowie w latach 1945–1948. (Szkic informacyjny)*, Rocznik Naukowo-Dydaktyczny WSP w Krakowie. Prace Bibliotekoznawcze 1984, z. 2, s. 129–174; I. Nitsche, *Katowickie firmy wydawnicze i ich produkcja typograficzna w latach 1945–1950*, [w:] *Książka na Śląsku w latach 1945–1956. Zarys problematyki*, pod red. Marii Pawłowiczowej, Katowice 1997, s. 358–371.

⁴ A. Bromberg, *Książki i wydawcy*, Warszawa 1966, s. 38, 211.

⁵ A. Dygdała, *Wydawnictwa UMK*, [w:] *Uniwersytet Mikołaja Kopernika*, pod red. R. Galona, Toruń 1965, s. 171; J. Bełkot, *UMK w Toruniu w latach 1945–1985*, Toruń 1986, s. 55; A. Bogłowska, J. Tondel, *Księgozbiór Biblioteki Uniwersyteckiej w Toruniu jako warsztat badań księgoznawczych*, *Studia o Książce* 1983, 13, s. 18–19.

znajdujemy w opracowaniach dotyczących życia kulturalnego w Toruniu⁶. A przecież Księgarnia Naukowa T. Szczęsnego ze względu na ważną rolę, jaką odgrywała w życiu naukowym i kulturalnym powojennego Torunia, zasługuje na bardziej wnikliwą uwagę. Odtworzenie jej działalności oraz funkcji, jakie pełniła, jest możliwe dzięki stosunkowo bogatemu materiałowi źródłowemu. Najważniejszą jego część stanowi zachowana produkcja wydawnicza oficyny Szczęsnego oraz tłoczone przez niego katalogi. Istotnych wiadomości dostarczają, szczególnie ważne dla odtworzenia aktywności księgarskiej, anonse prasowe zamieszczane na łamach miejscowego „Głosu Demokratycznego” oraz wydawanego w Warszawie „Przeglądu Księgarskiego”. Także wydane drukiem wspomnienia profesorów toruńskiego uniwersytetu, współpracujących z Księgarnią Naukową, zawierają wiele cennych informacji⁷. Ważnym źródłem są akta osobowe znajdujące się w archiwach instytucji, z którymi związany był zawodowo Tadeusz Szczęsny. Dodatkowo materiał uzupełniły dokumenty obejmujące lata 1945–1950 znajdujące się w zespole Zarząd Miasta Torunia i Miejska Rada Narodowa w Archiwum Państwowym w Toruniu; szczególnie ważne są dane statystyczne zawarte w aktach Wydziału Przemysłu i Handlu. Również dokumenty z akt osobowych znajdujących się w Archiwum UMK pozwoliły rozstrzygnąć sporo niejasnych dotąd kwestii.

Wiele ważnych danych umożliwiających pełniejszą realizację niniejszego opracowania uzyskałam dzięki bezpośrednim kontaktom z osobami, które w większym bądź mniejszym stopniu związane były, niekiedy tylko jako klienci, z Księgarnią Naukową. Szczególnie dużo cennych informacji uzyskałam w rozmowach, również telefonicznych, oraz korespondencji z wdową po toruńskim księgarzu, Janiną Szczęsną⁸.

Tadeusz Szczęsny pojawił się w Toruniu w 1945 roku. Miasto to nie było mu obce, urodził się niedaleko w Aleksandrowie Kujawskim 29 października 1913 roku⁹. Rodzinne strony opuścił dopiero po ukończeniu w 1933 roku wydziału humanistycznego znanego Gimnazjum Ziemi Kujawskiej¹⁰ i odbyciu ochotniczej

⁶ J. Bełkot, *O życiu literackim Torunia w latach 1945–1948*, Rocznik Toruński 11, 1976, s. 41–42; tenże, *Toruń literacki w latach 1945–1976*, Almanach 1978, s. 11–12; B. Domańska, *Instytucje i organizacje upowszechniania kultury*, [w:] J. Bełkot, B. Domańska, A. Kaleta, R. Sudziński, *O życiu kulturalnym w Toruniu w latach 1945–1985*, Toruń 1989, s. 138.

⁷ T. Czeżowski, *O początkach UMK i organizowaniu katedr filozoficznych w Toruniu*, [w:] *Uniwersytet Mikołaja Kopernika. Wspomnienia pracowników*, pod red. A. Tomczaka, Toruń 1995, s. 40; E. Passendorfer, *Wspomnienia geologa, współtwórcy Wydziału Matematyczno-Przyrodniczego UMK*, tamże, s. 206.

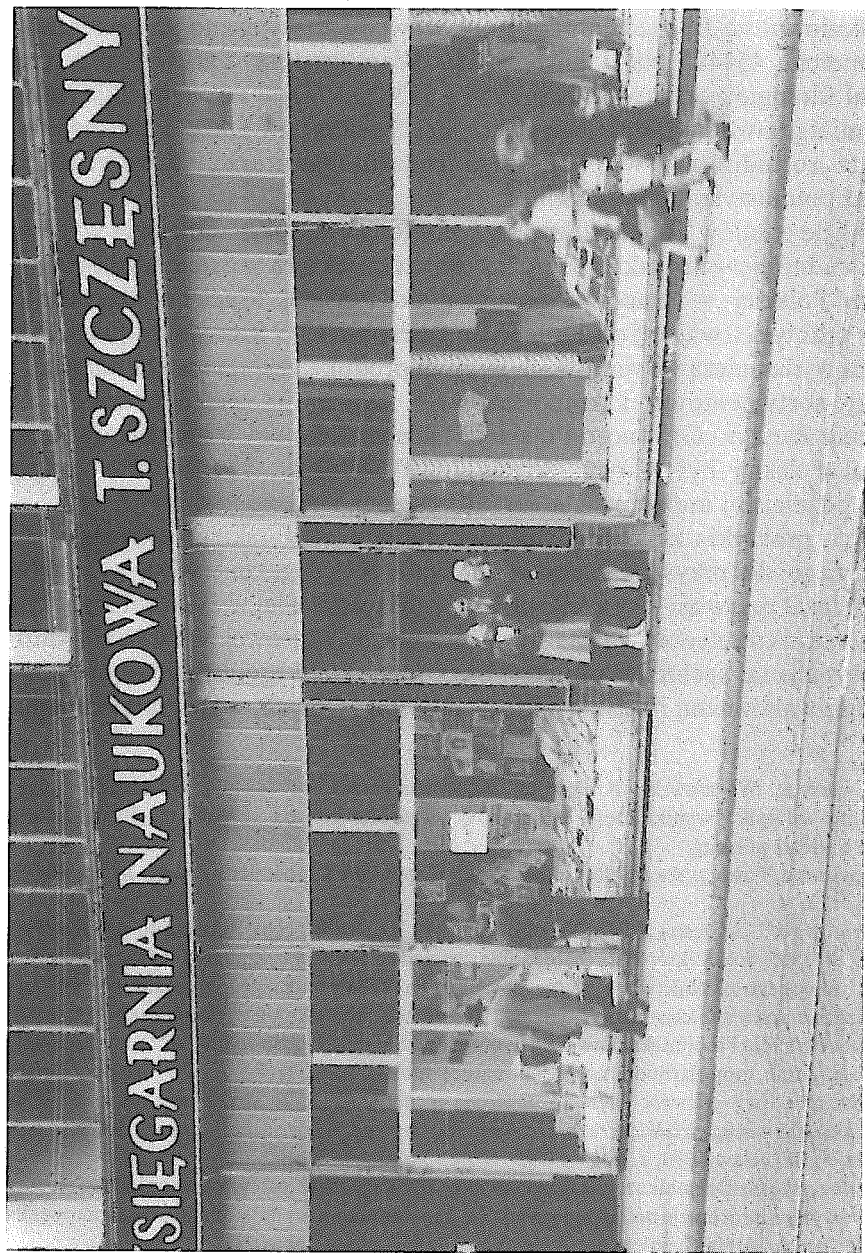
⁸ Bardzo dziękuję Pani Janinie Szczęsnej za jej szczerą zyczliwość i cierpliwość w kontaktach ze mną, a także pomoc w poszukiwaniu osób związanych z Tadeuszem Szczęsnym.

⁹ Centralne Archiwum Inco-Veritas Sp. z oo. [dalej cyt.: Arch. Inco-Veritas]: Szczęsny Tadeusz, Ankieta personalna.

¹⁰ *Księga pamiątkowa Gimnazjum i Liceum Ziemi Kujawskiej we Włocławku wydana z okazji Jubileuszu 90-lecia*, Włocławek 1992. Jego nazwisko figuruje w spisie (s. 207) absolwentów.

Tadeusz Szczęsny, toruński wydawca i księgarz, 1948, fot. Alojzy Czarnecki

Fronton księgarni T. Szczęsno na Starym Rynku w Toruniu, 1948

służby wojskowej. Przeniósł się wówczas do Warszawy, gdzie utrzymując się z korepetycji udzielanych z łaciny i języka polskiego, rozpoczął naukę na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu im. Józefa Piłsudskiego. Na uczelni immatrykulował się 15 października 1934, wówczas też wpisano go do albumu pod numerem 45449. Na Uniwersytecie Warszawskim Tadeusz Szczęśny studiował filologię polską w latach 1934–1939¹¹. Wpływ na wybór kierunku studiów miał prawdopodobnie jego starszy brat Mieczysław Szczęśny, salezjanin, humanista rozmiłowany we wszelkiego rodzaju literaturze, który również studiował polonistykę na tej uczelni¹².

W trakcie studiów Tadeusz Szczęśny, zainteresowany działalnością wydawniczą, zatrudnił się w charakterze praktykanta i korektora w dziale wydawnictw Księgarni Polskiej – placówki należącej do Polskiej Macierzy Szkolnej¹³. W czasie praktyki trwającej od 1 lutego do 1 sierpnia 1939 Szczęśny zapoznał się z techniką wydawniczą we wszystkich etapach produkcji książki oraz z zasadami sprzedaży sortymentowej i kolportażowej¹⁴. Warto jeszcze wspomnieć, że dyrektorem Zarządu Głównego Polskiej Macierzy Szkolnej, jak i kierownikiem Księgarni Polskiej był w tym okresie Józef Stemler¹⁵, starszy brat Janiny Stemler, późniejszej małżonki Tadeusza Szczęśnego.

Odbycie praktyki z zakresu edytorstwa i handlu księgarskiego przygotowało T. Szczęśnego do przyszłej pracy w charakterze księgarza-wydawcy. Zanim jednak związał on swoje losy z księgarstwem, już wcześniej w 1936 roku znalazł zatrudnienie jako referent w warszawskiej centrali Pocztowej Kasy Oszczędności¹⁶. Instytucja ta, spełniająca funkcje banku państwowego, utworzona w 1919 roku, odgrywała ważną rolę w strukturach gospodarczych, wywierając decydu-

¹¹ Uniwersytet Warszawski. Archiwum: Akta studenckie RP 45449, Akta KEM 6147 – zachowały się tylko wyniki części egzaminów szczegółowych na stopień magistra filozofii w zakresie filologii polskiej.

¹² Inspektorat Towarzystwa Salezjanów Płock: Wspomnienie pośmiertne o ks. Mieczysławie Szczęśnym, s. 3.

¹³ Rozmowa z J. Szczęśną z dnia 20 listopada 1997. Polska Macierz Szkolna to towarzystwo utworzone w 1905 roku, które stawiało sobie za zadanie upowszechnianie oświaty poprzez wspieranie istniejącego szkolnictwa prywatnego, walkę z analfabetyzmem, propagowanie czytelnictwa wśród niższych warstw społecznych. W tym celu Polska Macierz Szkolna zakładała szkoły ludowe, utrzymywała czytelnice i biblioteki. Towarzystwo prowadziło działalność wydawniczą, publikowało prace pedagogiczne, popularnonaukowe i literaturę młodzieżową (zob.: A. Grefkowicz, *Polska Macierz Szkolna*, [w:] *Słownik polskich towarzystw naukowych*, t. 2, *Towarzystwa naukowe i upowszechniające naukę działające w przeszłości na ziemiach polskich*, cz. 1, praca zb. pod red. B. Sordyłowej, Wrocław 1990, s. 443–447).

¹⁴ Stowarzyszenie Dziennikarzy Rzeczypospolitej Polskiej, Akta osobowe członków: Szczęśny Tadeusz. Powyższe informacje podaję na podstawie zaświadczenia wystawionego przez kierownika Księgarni Polskiej, Józefa Stemlera.

¹⁵ Jest on także autorem pracy popularyzującej działalność Macierzy (*Dzieło samopomocy narodowej. Polska Macierz Szkolna 1905–1935*, zebrał J. Stemler, Warszawa 1935).

¹⁶ Arch. Inco-Veritas: Szczęśny Tadeusz, Ankieta personalna.

jący wpływ na utrzymanie równowagi budżetowej państwa¹⁷. Tadeusz Szczęsny pracował tam w dziale prasowym i propagandowym¹⁸. Dobrze płatna posada, a tym samym ustabilizowanie się sytuacji materialnej pozwoliło mu na zawarcie 1 lipca 1939 roku związku małżeńskiego z Janiną Józefą Stemler¹⁹.

Wybuch wojny zastał młode małżeństwo w Aleksandrowie Kujawskim w trakcie odwiedzin u rodziny. Tadeusz Szczęsny zgłosił się niezwłocznie do służby wojskowej. W czasie działań wojennych we wrześniu 1939 roku pełnił funkcję dowódcy plutonu zwiadowców w randze podporucznika. Ciężko ranny w bitwie pod Kutnem przebywał w jenieckim okręgowym szpitalu w tym mieście. Wkrótce uciekł stamtąd, ratując się w ten sposób przed wywiezieniem do oflagu²⁰.

Okres okupacji państwo Szczęśni spędzili w Warszawie, gdzie Tadeusz Szczęsny od maja 1940 do maja 1944 pracował w Pocztowym Urzędzie Oszczędnościowym²¹. Oboje małżonkowie zaangażowali się w działalność konspiracyjną. Należeli do batalionu „Gustaw”, odkomenderowani pod bezpośrednie zwierzchnictwo pułkownika Bronisława Banasika pseudonim „Stefan”, szefa sztabu 10 Dywizji Piechoty AK. Małżeństwo Szczęsnych brało udział w akcji sabotażowej prowadzonej w Postparkasenamt (okupacyjna kontynuacja PKO), z której to akcji pochodziły znaczne sumy pieniędzy przekazywane na cele konspiracyjne²².

Po upadku Powstania Warszawskiego rodzina Szczęsnych, jak tysiące innych, została wysiedlona ze stolicy. Składała się ona już z czterech osób, ponieważ w czasie okupacji urodzili się dwaj synowie: Wojciech i Kazimierz. Poprzez Częstochowę małżonkowie Szczęśni dotarli do Zakopanego, gdzie mogli liczyć na pomoc i wsparcie krewnych. Przebywała tam siostra Janiny Szczęsnej, Maria ze Stemlerów Deblissen.

Ponieważ małżeństwo Szczęsnych nie miało do czego wracać w zburzonej Warszawie, na początku 1945 roku zdecydowali się zamieszkać w Aleksandrowie Kujawskim²³. Tadeusz Szczęsny znalazł tu zatrudnienie jako nauczyciel języka polskiego w Prywatnym Gimnazjum Towarzystwa Salezjańskiego, gdzie pracował od czerwca do września tego roku²⁴. Jednak praca nauczyciela nie

¹⁷ M. Nowak, T. Włudyka, *Pocztowa Kasa Oszczędności w II Rzeczypospolitej. Tło, ustrój prawny, główne kierunki działania*, Kraków 1993, s. 88, 120.

¹⁸ Stowarzyszenie Dziennikarzy RP, Akta osobowe członków: Szczęsny Tadeusz, Życiorys z 15 IV 1957.

¹⁹ Rozmowa z J. Szczęsną z dnia 20 listopada 1997.

²⁰ Arch. Inco-Veritas: Szczęsny Tadeusz, Ankieta personalna.

²¹ Wydawnictwa Przemysłowe „WEMA”. Akta osobowe: Szczęsny Tadeusz, Kwestionariusz osobowy.

²² Oświadczenie Władysława Suwały poświadczony notarialnie, w dyspozycji Janiny Szczęsnej.

²³ Rozmowa z J. Szczęsną z dnia 20 listopada 1997; Rozmowa telefoniczna z J. Szczęsną z dnia 9 marca 1998.

²⁴ Wydawnictwa Przemysłowe „WEMA”. Akta osobowe: Szczęsny Tadeusz, Kwestionariusz osobowy.

satisfakcjonowała go, źle czuł się w roli pedagoga. Po trzech, czterech miesiącach rodzina Szczęśnych przeniosła się do Torunia, by tu jeszcze raz rozpocząć wszystko od początku. Zamieszkali przy ulicy Mickiewicza 18/3.

Początki firmy

Szczęśny wykorzystując swoją wiedzę z zakresu edytorstwa, jaką zdobył podczas praktyki w wydawnictwach Macierzy Szkolnej, postanowił uruchomić w Toruniu księgarnię nakładową. Pomagała mu w tym żona, Janina, dzięki zabiegom której udało się otrzymać lokal i pozwolenie na prowadzenie działalności handlowej. Na organizację księgarni Tadeusz Szczęśny przeznaczył fundusze zaoszczędzone we wcześniejszym okresie pracy²⁵.

Dnia 9 września 1945 roku Szczęśny uzyskał z Zarządu Miasta zezwolenie nr 1331/45 na prowadzenie księgarni, wypożyczalni książek i czytelnicy w lokalu przy ulicy Szerokiej 26/28 na I piętrze (budynek narożny przy ul. Szczytnej)²⁶. Pomieszczenia te, bardzo dobrze położone przy najruchliwszej ulicy Torunia, przypuszczalnie były zbyt małe dla planowanego rozwoju księgarni. Ich wadą mogła być także lokalizacja na piętrze, co niezbyt sprzyjało działalności handlowej. Dlatego też na przełomie 1945/1946 roku Szczęśny starał się i otrzymał do dyspozycji opuszczony Dom Towarowy Leisera mieszczący się przy Rynku Staromiejskim 36/37²⁷.

Powierzchnia lokalu wynosiła wówczas 296 m² ²⁸. W okresie powojennym wszelkie poniemieckie i opuszczone nieruchomości w Toruniu pozostawały pod zarządem Rejonowego Urzędu Likwidacyjnego. Tak było również w przypadku Domu Towarowego Leisera. Pomieszczenia handlowe w tym budynku z ramienia RUL otrzymał w powiernictwo Tadeusz Szczęśny, nie zawarto z nim jednak umowy dzierżawnej²⁹. Kamienica przy Rynku Staromiejskim 36/37 była także

²⁵ Rozmowa z J. Szczęśną z dnia 20 listopada 1997.

²⁶ Archiwum Państwowe w Toruniu [dalej cyt.: AP Toruń]: Zarząd Miasta Torunia i Miejska Rada Narodowa [dalej cyt.: ZMT i MRN] 821 Wykazy zarejestrowanych przedsiębiorstw handlowych i przemysłowych 1945, s. 11.

²⁷ AP Toruń: Rejonowy Urząd Likwidacyjny [dalej cyt.: RUL] w Toruniu 96 Ankiety przedsiębiorstw poniemieckich 1945/1946, Wykaz imienny przedsiębiorstw poniemieckich s. 207. Budynek ten, położony obok barokowej kamienicy „Pod Gwiazdą”, zbudowano w 1896 r. Lewa jego część stoi na miejscu domu, który od roku 1486 należał do ojca Mikołaja Kopernika. Właścicielem kamienicy na przełomie XIX i XX wieku był bogaty kupiec S. M. Leiser. W 1906 roku przebudował on kompletnie budynek, w wyniku czego powstał jeden z najbardziej reprezentacyjnych lokali handlowych w Toruniu; na ten temat zob.: *Toruń. Miasto i ludzie w dawnej fotografii (do 1939 roku)*, przyg. M. Arszynski i T. Zakrzewski pod red. M. Biskupa, Toruń 1995, s. 166. Od 1 XII 1930 roku właścicielem była Polska Spółka Obuwia „Bata”, z siedzibą w Krakowie.

²⁸ Sąd Rejonowy w Toruniu, Księga Wieczysta 15544.

²⁹ AP Toruń: RUL w Toruniu 96 Ankiety przedsiębiorstw poniemieckich 1945/1946, s. 1453.

siedzibą Stronnictwa Demokratycznego³⁰. Tadeusz Szczęsny pełnił funkcję skarbnika w tej organizacji, co mogło mieć wpływ na dobrosąsiedzkie stosunki³¹.

Oficjalna zmiana adresu, o czym zawiadamiał anons w „Głosie Demokratycznym”, nastąpiła z dniem 1 maja 1946. Jednocześnie zmieniono nazwę z Księgarni Tadeusza Szczęsnego na Księgarnię Naukową T. Szczęsny i S-ka³², pod którym to szyldem firma działała już prawie do końca. W ostatnich miesiącach swego istnienia straciła w swojej nazwie człon wskazujący na charakter spółki, stając się prywatną własnością Tadeusza Szczęsnego.

Od tego momentu Księgarnia formalnie funkcjonowała, jak wskazuje jej szyld, jako spółka na podstawie obowiązującego Kodeksu handlowego regulowanego Rozporządzeniem Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 czerwca 1934³³. Oprócz Tadeusza Szczęsnego będącego osobą odpowiedzialną za kierowanie oficyną, udziałowcami Księgarni byli: inżynier Stanisław Skonieczny, Bolesław Stanisławski, Leonard Torwirt oraz Alfons Prabucki. Dwie pierwsze osoby były zaprzyjaźnione z Tadeuszem Szczęsnym jeszcze od czasu jego pobytu w Aleksandrowie Kujawskim. Nigdy nie miały nic wspólnego z księgarstwem, a ich zaangażowanie w utworzenie Księgarni Naukowej miało charakter przypadkowy i wynikało raczej z chęci wsparcia przyjaciela w jego działaniach³⁴. Leonard Torwirt pochodził z Wilna, do Torunia przybył w 1945 roku. W grodzie Kopernika związał się z uczelnią, gdzie prowadził zajęcia z konserwacji dzieł sztuki³⁵.

Ostatnim udziałowcem Księgarni, a także jej pracownikiem był Alfons Prabucki³⁶. Z zawodem księgarza był on związany od około 1925 roku, pracując początkowo w księgarni „Przeglądu Katolickiego” w Warszawie, później we własnych, przez siebie organizowanych firmach. W okresie okupacji prowadził wraz z antykwariuszem warszawskim Wiktorem Łazowskim księgarnię pod nazwą Lamus „Pod Białym Krukiem”. W czasie Powstania Warszawskiego księgarnia została spalona. Po krótkim okresie pracy w Spółdzielczej Księgarni Łowickiej w Łowiczu, Alfons Prabucki przybył do Torunia. Znalazł tu

³⁰ *Nowa placówka naukowa w Toruniu*, Głos Demokratyczny 1946, nr 10, s. 5.

³¹ Arch. Inco-Veritas: Szczęsny Tadeusz, Ankieta personalna.

³² Głos Demokratyczny 1946, nr 5, s. 8.

³³ *Kodeks handlowy i przepisy związane*, zestawili i wstępem opatrzył J. Górski, Poznań 1948, s. 1.

³⁴ List J. Szczęsnej z dnia 26 II 1998.

³⁵ W. Domasłowski, *Leonard Torwirt (1912–1967) malarz, konserwator dzieł sztuki, docent UMK*, [w:] *Toruńscy twórcy nauki i kultury (1945–1985)*, praca zb. pod red. M. Biskupa i A. Gizińskiego, Warszawa–Poznań–Toruń 1989, s. 332.

³⁶ F. Pieczętkowski, *Prabucki Alfons*, [w:] *Słownik pracowników książki polskiej. Suplement*, pod red. I. Treichel, Warszawa–Łódź 1986 [dalej cyt.: SPKP], s. 176. F. Pieczętkowski podaje tu połowę 1945 r. jako datę rozpoczęcia pracy i wykupienia udziału przez A. Prabuckiego. Jednak firma T. Szczęsnego rozpoczęła działalność w II połowie 1945 r., a jako spółka funkcjonowała dopiero od 1 V 1946. Natomiast Janina Szczęsna nie pamięta tej postaci – zob. list J. Szczęsnej z dnia 26 II 1998.

zatrudnienie w Księgarni Naukowej Tadeusza Szczęsnego, którego przypuszczalnie znał ze stolicy. Na początku 1946 roku Alfons Prabucki został aresztowany z powodów politycznych. Zwolniony po 13 miesiącach więzienia nie powrócił już do Torunia.

Otwarcie Księgarni Naukowej nastąpiło bardzo uroczyście i z wielkim rozmachem w niedzielę 26 maja 1946 roku³⁷. Zaproszono wielu gości, wśród których byli Jego Magnificencja rektor Uniwersytetu Mikołaja Kopernika prof. dr Ludwik Kolankowski, prorektor prof. dr Władysław Dziewulski, prof. prof. Karol Koranyi, Kazimierz Hartleb, Witold Lis-Olszewski, przedstawiciele Miejskiej Rady Narodowej i Zarządu Miasta. Na otwarciu przybył również delegat Ministerstwa Oświaty, dyrektor Państwowych Zakładów Wydawnictw Szkolnych dr Stanisław Pazyra³⁸ – przysły historyk dziejów polskiego księgarstwa w czasie II wojny światowej³⁹.

Poświęcenia Księgarni dokonał ks. Mieczysław Szczęsny, starszy brat Tadeusza, dyrektor Gimnazjum Salezjanów w Aleksandrowie Kujawskim. W imieniu UMK do zebranych gości zwrócił się prof. Kazimierz Hartleb. Po nim przemawiał dr Stanisław Pazyra oraz przedstawiciel Miejskiej Rady Narodowej określony przez dziennikarza informującego o tym wydarzeniu – towarzyszem, Zygmunt Chojnicki. Fakt, iż pełnomocnik Ministerstwa Oświaty do spraw wydawniczych wziął udział w uroczystym otwarciu Księgarni, świadczy o przychylnym stosunku władz do nowo powstałej placówki, jest także zapewne efektem wcześniejszych warszawskich kontaktów Tadeusza Szczęsnego. Ponieważ podręczniki, lektury szkolne i książki naukowe – a takie zamierzał publikować toruński nakładca – były drukowane na papierze przydzielanym przez Ministerstwo Oświaty, obecność przewodniczącego Komisji Przydziału Papieru dra Stanisława Pazyry mogła korzystnie wpłynąć na zamierzoną działalność wydawniczą Szczęsnego.

W imieniu toruńskich księgarzy głos zabrał Jan Borek⁴⁰, członek Rady Nadzorczej działającej w grodzie Kopernika Spółdzielczej Księgarni Nauczycielskiej, odpowiedzialny za jej działalność handlową⁴¹. Ceremonię otwarcia Księgarni zakończyło przyjęcie przygotowane przez gospodarza. W uroczystościach uczestniczyli także przedstawiciele miejscowej prasy, o czym poinform-

³⁷ Zostało ono przedstawione w artykule prasowym *Świat naukowy w Toruniu na otwarciu księgarni*, Robotnik Pomorski 1946, nr 146, s. 6. Wzmiankę o nim zawarto także w art.: *Nowa placówka naukowa w Toruniu*, Głos Demokratyczny 1946, nr 10, s. 5.

³⁸ H. Tadeusiewicz, *Pazyra Stanisław*, [w:] SPKP, s. 166.

³⁹ S. Pazyra, *Z dziejów książki polskiej w czasie drugiej wojny światowej*, Warszawa 1970.

⁴⁰ *Pracownicy nauki i dydaktyki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika 1945–1994. Materiały do biografii*, pod red. S. Kalembki, Toruń 1995, s. 106.

⁴¹ AP Toruń: Związek Rewizyjny Spółdzielni Rzeczypospolitej Polskiej. Okręg pomorski w Toruniu 10 Spółdzielcza Księgarnia Nauczycielska, s. 7.

mowali czytelników w swoich relacjach zamieszczonych w „Robotniku Pomorskim” oraz w „Głosie Demokratycznym”.

Lokal nowo otwartej Księgarni mieścił się na dwóch poziomach. Parter przeznaczono na wyeksponowanie i sprzedaż asortymentu księgarskiego obejmującego wydawnictwa z terenu całej Polski oraz wydawnictwa własne. Na piętrze umieszczono bogato zaopatrzoną czytelnię czasopism, bibliotekę liczącą 3 tysiące tytułów, którą wkrótce powiększono o następne 2 tysiące oraz czytelnię przeznaczoną dla pracowników naukowych i studentów⁴². Czytelnia ta przypuszczalnie funkcjonowała przez bardzo krótki okres do momentu, gdy jej funkcje przejęła nowo organizująca się Biblioteka Główna UMK. Załączek pracowni naukowej istniał już w 1945 roku w gmachu Książnicy Miejskiej im. Mikołaja Kopernika, jednak Czytelnia Profesorska powstała dopiero jesienią 1947 roku w budynku przy ul. Chopina 12/18, zaadaptowanym na główną siedzibę Biblioteki Uniwersyteckiej⁴³.

Pomieszczenia księgarni przeznaczone do obsługi klientów były bardzo obszerne, ale i tak zawsze zatłoczone przede wszystkim przez uczniów szkół licealnych oraz studentów, którzy przychodzili po oferowane tu podręczniki. Wszystkie ściany były obstawione regałami z książkami, książki leżały nie tylko na półkach, ale też w stertach na podłodze. Klient składał zamówienie u ekspedientki, następnie uiszczał opłatę w kasie i wracał po zapakowaną już książkę⁴⁴. Obsługą klientów księgarni zajmowały się Maria i Barbara Łagońskie, siostry pochodzące ze Lwowa.

Ponieważ łączenie asortymentu księgarskiego z papierniczym było wówczas powszechnym zwyczajem, w Księgarni Naukowej prowadzono także dział papierniczy. Odpowiadała za niego Zofia Skibińska. Do pracowników Księgarni należy zaliczyć także personel pomocniczy: woźnego i kierowcę samochodu, którym przywożono książki z Bydgoszczy. Prowadzenie księgowości złożono w ręce Józefa Wisse. Kierownictwo całości powierzono Bolesławowi Zielińskiemu⁴⁵.

Księgarnia Naukowa, dzięki obszernym pomieszczeniom, nowoczesnemu wyposażeniu oraz doskonałej obsłudze sprawiała wrażenie firmy z „wielkiego świata”. Dodatkowo jeszcze witryny sklepu urządzone ze smakiem, reklamujące nowości Księgarni, prezentujące zarówno wydawnictwa własne, jak i inne pozycje podnosiły jej atrakcyjność⁴⁶.

⁴² *Świat naukowy...*, Robotnik Pomorski 1946, nr 146, s. 6.

⁴³ S. Burhardt, *Historia pierwszego pięciolecia Biblioteki UMK*, [w:] *Studia o działalności i zbiorach Biblioteki Uniwersytetu M. Kopernika cz. III*, Toruń, s. 21.

⁴⁴ Rozmowa z prof. M. Żurawską z dnia 25 czerwca 1997.

⁴⁵ Rozmowa z J. Szczęsną z dnia 20 listopada 1997.

⁴⁶ Rozmowa z prof. M. Biskupem z dnia 8 maja 1998.

W 1949 roku toruńskiego księgarza zmuszono do opuszczenia bardzo reprezentacyjnego lokalu przy Rynku Staromiejskim 36. Jednak firma działała nadal, przeniósła swoją siedzibę zaledwie kilka domów dalej na Rynek Staromiejski 30, gdzie obecnie znajduje się księgarnia Pomorskiego Domu Książki. Przypuszczalnie w tym samym czasie została rozwiązana spółka, ponieważ toruński nakładca powrócił do poprzedniej nazwy firmy – Księgarnia Naukowa T. Szczęsny. Powiadał o tym „Przegląd Księgarski” we wrześniu 1949 roku⁴⁷. Nie był to jednak koniec przeprowadzek. W kilka miesięcy później, na początku 1950 roku ponownie zmieniono adres na Rynek Staromiejski 17⁴⁸.

Nowa siedziba – Rynek Staromiejski 17 znajdowała się w kamienicy o klasycystycznej elewacji stojącej u wylotu ul. Panny Marii; obecnie mieszczą się tam kancelarie adwokackie. Na wykorzystywane pomieszczenia składało się 36 m² powierzchni sprzedaży oraz 27 m² magazynu podręcznego. Personel Księgarni stanowiły w tym czasie trzy osoby⁴⁹.

Księgarnia i jej asortyment

Księgarnia Tadeusza Szczęsnego oferowała bardzo bogaty i szeroki asortyment. Składały się na niego materiały biurowe, materiały piśmiennicze, beletrystyka, podręczniki, mapy, nuty⁵⁰. Wśród materiałów biurowych szczególną popularnością cieszyły się druki do księgowości przebitkowej firmy „Perfecta”, reklamowane przez Szczęsnego w „Głosie Demokratycznym” jako odpowiednie dla handlu, przemysłu, spółdzielni, banków, rolnictwa i rachunkowości budżetowej⁵¹. Był to bardzo atrakcyjny artykuł, ponieważ Księgarnia Naukowa prowadziła jego sprzedaż jeszcze w grudniu 1950 roku. Wówczas Towarzystwo Naukowe w Toruniu zakupiło u Szczęsnego materiały biurowe na łączną sumę 301,30 zł. Rachunek obejmował m.in. rasta kontowe, noty memorialowe, raporty finansowe oraz właśnie druki do księgowości przebitkowej firmy „Perfecta”⁵².

Jednak podstawowym asortymentem Księgarni Naukowej T. Szczęsny i S-ka były książki. Oferowano zarówno wydawnictwa nowe, jak i wcześniejsze, które ocalały z wojennej pożogi. W pierwszym okresie istnienia firma prowadziła

⁴⁷ *Z życia organizacyjnego*, Przegląd Księgarski 1949, nr 9, s. 101.

⁴⁸ *Z życia organizacyjnego*, Przegląd Księgarski 1950, nr 3/4, s. 28.

⁴⁹ AP Toruń: MRN i ZM w Toruniu 802 Wykaz przedsiębiorstw handlowych, państwowych, samorządowych i prywatnych oraz sklepów 1947–1950, s. 73. W dokumentach z arch. podany jest adres Rynek Staromiejski 16, jednak zarówno w ogłoszeniu w „Przeglądzie Księgarskim”, jak i w relacji J. Szczęsnej jest to Rynek Staromiejski 17.

⁵⁰ *Alma Mater Thoruniensis* 1946, nr 4, s. [17].

⁵¹ *Głos Demokratyczny* 1946, nr 26, s. 13.

⁵² AP Toruń: Akta własne TNT [dalej cyt.: AP Toruń: TNT] 119 Kwity, rachunki 1950, k. 182.

także dział antykwaryczny skupując od indywidualnych klientów oferowane pozycje⁵³.

Księgarnia Naukowa prowadziła sprzedaż wydawnictw m.in. firmy Gebethner i Wolff, jednej z największych firm wydawniczo-księgarskich w Polsce, specjalizującej się w publikowaniu dzieł z zakresu literatury pięknej, Księgarni Akademickiej z Poznania, Wydziału Wydawnictw Ministerstwa Sprawiedliwości. Toruńska księgarnia oferowała także nakłady firmy Trzaska, Evert i Michalski z Warszawy, znanej z bogato ilustrowanych dzieł encyklopedycznych i słownikowych oraz wydawnictwa księgarni nakładowej Mieczysława Kota z Krakowa⁵⁴. Ta ostatnia firma, istniejąca od 1946 roku, miała w swojej ofercie serię „Biblioteka Arcydział Poezji i Prozy” przygotowaną pod redakcją Stanisława Pigionia, prof. Uniwersytetu Jagiellońskiego. Zawierała ona „pełne teksty w opracowaniu najlepszych pedagogów”, były to utwory m.in. J. Kochanowskiego, J. Słowackiego, A. Mickiewicza, a także Sofoklesa i A. Dantego⁵⁵.

Tadeusz Szczęsny zajmował się również sprzedażą książek oferowanych przez Kasę im. J. Mianowskiego. Instytut Popierania Nauki⁵⁶. W latach 1945–1950 Kasa prowadziła sprzedaż własnych publikacji przedwojennych i kilku powojennych oraz wydawnictw powierzonych przez inne instytucje. W tym okresie książki znajdujące się na składzie w Kasie rozpowszechniane były poprzez księgarnie warszawskie, ale także poprzez księgarnie pozastoleczne⁵⁷. Jedną z takich firm zajmujących się sprzedażą wydawnictw Kasy była Księgarnia Naukowa T. Szczęsny i S-ka. W Archiwum Polskiej Akademii Nauk w Warszawie znajduje się odręcznie sporządzony wykaz tytułów oferowanych przez Tadeusza Szczęsnego, a będących własnością Kasy im. Mianowskiego. Spis ten przedstawia stan na 25 marca 1947 i obejmuje około 191 pozycji na łączną sumę 10 436 600 zł. Są to przede wszystkim prace historyczne, np.

⁵³ Od pracownika Biblioteki Głównej UMK, Wiesława Mincera, dnia 24 kwietnia 1998 otrzymałam informację, że na przełomie 1945/1946 roku T. Szczęsny kupił od niego – wówczas studenta filozofii – dwa tomy przedwojennej *Wielkiej historii powszechnej*, opracowanej pod red. Jana Dąbrowskiego, Oskara Haleckiego, Mariana Kukiela i Stanisława Lama, wydanej przez Księgarnię Trzaska, Evert i Michalski. O działalności antykwarycznej T. Szczęsnego wspominał także prof. M. Biskup w rozmowie ze mną dnia 8 maja 1998.

⁵⁴ AP Toruń: MRN i ZM Toruń 802 Statystyka handlowo-przemysłowa. Wykaz przedsiębiorstw handlowych państwowych, samorządowych i prywatnych oraz sklepów 1947–1950, s. 71.

⁵⁵ Biblioteka Narodowa. Zakład Dokumentacji Księgoznawczej. Katalog firm księgarskich i wydawniczych: Kot Mieczysław.

⁵⁶ Archiwum Polskiej Akademii Nauk Warszawa: I–1 Kasa im. Mianowskiego, [dalej cyt.: Arch. PAN: I–1 KM] 22 Korespondencja ogólna 1945–1950, s. 112. Kasa im. Mianowskiego, towarzystwo sięgające początkami 1881 roku, powstało z inicjatywy byłych profesorów i uczniów Szkoły Głównej w Warszawie. Kasa miała uczcić pamięć dr Józefa Mianowskiego, pierwszego rektora tej uczelni, a jej celem było popieranie nauki poprzez finansowanie działalności badawczej i wydawniczej (zob.: T. Łopacz, *Kasa im. Mianowskiego*, [w:] *Słownik polskich towarzystw naukowych...*, s. 30).

⁵⁷ Arch. PAN: I–1 KM 16 Sprawozdania z działalności 1939–1950, s. 5.

Jakub Caro, *Dzieje Polski*, t. 4 (Warszawa 1897); dominują wśród nich publikacje dotyczące historii gospodarczej: Władysław Adamczyk, *Ceny w Lublinie od XVI do końca XVIII w.* (Lwów 1935), *Ceny w Warszawie w XVI i XVII wieku* (Lwów 1938). Można także zauważyć prace poświęcone architekturze i historii kultury: Witold Dalbor, *Pompeo Ferrarri ok. 1660–1736. Działalność architektoniczna w Polsce* (Warszawa 1938); Antoni Jakubski, *Czerwiec polski. Studium historyczne ze szczególnym uwzględnieniem roli czerwca w historii kultury* (Warszawa 1934). Bogato reprezentowany był dział biograficzny: Władysław Konopczyński, *Stanisław Konarski* (Warszawa 1926); Artur Śliwiński, *Joachim Lelewel. Zarys biograficzny lata 1786–1831* (Warszawa 1932). Pozostałe pozycje dotyczyły m.in. algebry – Stefan Banach, *Teoria operacji*, t. 1, *Operacje liniowe* (Warszawa 1931); Heinrich Weber, *Podręcznik algebry wyższej* (Warszawa 1925); geologii – Bohdan Świdorski, *Geomorfologia Czarnohory* (Warszawa 1937); prawa – Stanisław Tylbor, *Próba reformy kodeksu cywilnego polskiego 1834–1854* (Warszawa 1927)⁵⁸.

Prawdopodobnie jednak zainteresowanie Szczęsnego sprzedają tych wydawnictw stopniowo słabło, skoro w grudniu 1946 roku zrzekł się on przejęcia ksiązek Kasy po zlikwidowanej Księgarni i Wypożyczalni Książek Urzędu Informacji i Propagandy w Bydgoszczy⁵⁹. Przymuszczać publikacje te nie cieszyły się zainteresowaniem klientów Księgarni. Wkrótce później, na początku 1947 roku, współpraca Kasy im. Mianowskiego i Księgarni Naukowej⁶⁰ uległa całkowitemu rozwiązaniu. Jeszcze w lipcu 1947 roku obie instytucje wymieniały korespondencję w sprawie odbioru około 27 tysięcy egzemplarzy wydawnictw Kasy ze składu Księgarni Naukowej. Pakowanie książek trwało cztery dni, a zatrudnionych przy tej czynności było czterech robotników i jeden ekspedient. Dodatkową trudność stanowiło wynoszenie książek z piwnicy podczas remontu schodów i przebudowy całego lokalu⁶¹. Okoliczności te wpłynęły na wysokie koszty transportu wydawnictw – 59 317 zł, którymi Państwowe Przedsiębiorstwo Transportowo-Ekspedycyjne Przemysłu z Torunia obciążyło Kasę im. Mianowskiego. Towarzystwo niechętnie godziło się na tak wysokie opłaty, w wyniku czego kontaktowało się z firmą przewozową wielokrotnie⁶².

Oprócz sprzedaży wydawnictw powyższych firm Księgarnia Naukowa prowadziła także skład główny⁶³ publikacji Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, w okresie kiedy w kilku pierwszych latach powojennych miał on swoją

⁵⁸ Arch. PAN: I–1 KM 51 Spisy wydawnictw (remanenty i katalogi).

⁵⁹ Arch. PAN: I–1 KM 21 Korespondencja ogólna 1945–1949–1951, s. 126.

⁶⁰ Arch. PAN: I–1 KM 22 Korespondencja ogólna 1945–1950, s. 112.

⁶¹ Tamże, s. 115.

⁶² Tamże, s. 116–119.

⁶³ Skład główny to przedstawicielstwo handlowe udzielane przez wydawcę hurtowniom i dużym księgarniom na rozpowszechnianie całości lub większych nakładów wydawnictw (*Współczesne polskie księgarstwo. Mały słownik encyklopedyczny*, pod red. R. Cybulskiego, Wrocław 1981, s. 209).

siedzibę w Krakowie oraz Towarzystwa Naukowego w Toruniu. Świadczy o tym kilka znanych mi książek wydanych przez obie oficyny (W. Witwicki, *Psychologia. Dla użytku słuchaczy wyższych zakładów naukowych*, t. 1, Kraków 1946; J. Rutski, *Doktryna Hume'a o prawdopodobieństwie. Uwagi w sprawie jej interpretacji*, Toruń 1948; J. Chwalibińska, *Ród Prusów w wiekach średnich*, Toruń 1948; I. Sławińska, *Tragedia w epoce Młodej Polski. Z zagadnień struktury dramatu*, Toruń 1948). Na kartach tytułowych tych książek – poniżej adresu wydawniczego – znajduje się informacja: „Skład główny Księgarnia Naukowa T. Szczęsny i S-ka”.

W przypadku Towarzystwa kontakty z Księgarnią Szczęsnego były bardziej złożone. Dnia 10 czerwca 1948 roku zawarto umowę, na mocy której toruńska Księgarnia przyjęła w stały komis wydawnictwa tej instytucji⁶⁴. Zgodnie z porozumieniem firma Szczęsnego miała otrzymać w celu sprzedaży po 20 egzemplarzy każdego wydawnictwa, które była zobowiązana propagować i popularyzować na własny koszt. W zamian za to Księgarnia Naukowa uzyskiwała 40% rabatu od ustalonej przez Towarzystwo ceny sprzedaży wydawnictw. Rozliczenie ze sprzedaży powierzonych egzemplarzy miało być dokonywane co trzy miesiące. Wówczas to firma Szczęsnego uiszczala opłatę w celu wyrównania rachunków oraz otrzymywała dalsze egzemplarze do stałej liczby 20. Już 17 czerwca 1948 roku Towarzystwo Naukowe sporządziło spis wydawnictw powierzonych toruńskiej Księgarni⁶⁵. Na liście tej znalazły się następujące pozycje: Jan Prüffer, *Studia nad motylami Wileńszczyzny* (Toruń 1947) wraz z indeksem wydanym w 1948 roku oraz praca Jadwigi Hurynowicz, *Wpływ niektórych środków nasennych i narkotycznych na zmiany chronoakcyjnej pobudliwości układu błędnikowego u królików* (Toruń 1947). Oprócz powyższych publikacji Księgarnia Szczęsnego otrzymała w komis kilka tomów wydawnictw seryjnych Towarzystwa. Były to „Roczniki Towarzystwa Naukowego w Toruniu” – seria monografii historycznych poświęconych badaniom regionalnym, tom 45 – 50 za lata 1940 – 1945 zawierający pracę Bronisława Pawłowskiego, *Warszawa w roku 1809* (Toruń 1948), tom 51 za rok 1946 zeszyt 1 – Marian Bartkowiak, *Towarzystwo Jaszczurcze 1387⁶⁶ – 1437* (Toruń 1948) oraz zeszyt 2 obejmujący *Dzieje ziemi kolobrzeskiej do czasów jej germanizacji Kazimierza Śląskiego* (Toruń 1948). Dodatkowo toruński księgarz otrzymał do rozpowszechniania tomy XI do XIII „Zapisek TNT” (t. XI za lata 1938 – 1940, t. XII – 1946, t. XIII – 1947) zawierających większe studia oraz drobne przyczynki i informacje oraz tomy 30 – 31 „Fontes TNT” – wydawnictwo przeznaczone do ogłaszania materiałów źródłowych, obejmujące *Korespondencje Hieronima Rozrażewskiego* opracowane przez ks. Pawła Czaplewskiego (Toruń 1937, 1939).

⁶⁴ AP Toruń: TNT, 141 Sprzedaż i wymiana wydawnictw 1950, k. 138.

⁶⁵ AP Toruń: TNT, 139 Sprzedaż i wymiana wydawnictw 1948, k. 131.

⁶⁶ Na okładzinie i na karcie tytułowej błąd drukarski, powinno być rok 1397.

Współpraca Księgarni Naukowej z TNT układała się dobrze. Tadeusz Szczęsny był partnerem obowiązkowym, wywiązywał się ze wszystkich swoich powinności. Pewne kłopoty nastąpiły w okresie gwałtownego likwidowania firmy⁶⁷.

Oprócz bezpośredniej sprzedaży publikacji TNT Księgarnia Naukowa pośredniczyła w realizacji zamówień księgarskich kierowanych do Towarzystwa, a przychodzących na adres firmy Szczęsnego⁶⁸. Zamówienia adresowano na Rynek Staromiejski 36 z racji posiadania przez Księgarnię Naukową składu głównego wydawnictw tej instytucji. Z prośbą o przesłanie poszczególnych tytułów zwracały się firmy przedwojenne kontynuujące swoją działalność w zmienionych warunkach: Księgarnia Zakładu Narodowego im. Ossolińskich działająca w 1946 roku w Krakowie, Księgarnia Wydawnicza Trzaska, Evert i Michalski, Księgarnia Dippel i Hammer z Warszawy (powstała w wyniku połączenia założonej w 1912 roku firmy Karola Dippela z księgarnią antykwaryczną Henryka Hammera), Księgarnia Św. Wojciecha z Poznania w 1946 roku przemianowana na Wielkopolską Księgarnię Wydawniczą. Zamówienia na publikacje TNT składały także nowo powstałe firmy księgarskie z terenu całego kraju, z Warszawy: Główna Księgarnia Państwowego Instytutu Wydawniczego, Oficyna Księgarska Piotr Hniedziewicz i S-ka; z Krakowa: Księgarnia i Wydawnictwo „Wiedza—Zawód—Kultura” Tadeusza Zapióra i S-ki oraz Księgarnia Spółdzielni Wydawniczo-Oświatowej „Czytelnik”, Księgarnia i Wydawnictwo „Fregata” z Sopotu, Księgarnia Bernarda Dziedziaka z Cieszyna Śląskiego. Do firmy Szczęsnego zwracały się także instytucje państwowe, jak Archiwum Państwowe w Krakowie, a nawet osoby prywatne. Wszystkie zamówienia pochodzą z 1949 roku; w maju tego roku Towarzystwo próbowało protestować, zwracając się z prośbą do nabywców o kierowanie zamówień bezpośrednio pod adresem Biura Towarzystwa, ul. Wysoka 16⁶⁹. Nie wpłynęło to jednak na zmianę sytuacji. W dalszym ciągu zamówienia przychodziły na adres firmy Szczęsnego, który przekazywał je do realizacji w Biurze TNT. Najczęściej zamawiane pozycje to *Tragedia w epoce Młodej Polski* Ireny Sławińskiej oraz *Ród Prusów w wiekach średnich* Jadwigi Chwalibińskiej. Ponadto zamawiano *Studia nad metodami badań warstw kulturowych w prehistorii polskiej* Włodzimierza Hołubowicza (Toruń 1948), *O grupach syntaktycznych z przydawką* Anatola Mirowicza (Toruń 1949) oraz wydawnictwa seryjne jak „Zapiski TNT”, „Fontes”. Główna Księgarnia PIW w Warszawie prosiła

⁶⁷ Uwężenie T. Szczęsnego i problemy z przejęciem firmy przez Veritas sprawiły, że TNT bilansując rok 1950 wykazało zaległości finansowe Księgarni Naukowej na nieznaczną kwotę 642,29 zł. Dla porównania Biblioteka Miejska w Gdańsku winna była Towarzystwu 1 198,20 zł, Uniwersytet Warszawski 1 084,20 zł, a Dom Książki w Warszawie 73 105,20 zł (AP Toruń: TNT, 119 Kwity, rachunki 1950, k. 4).

⁶⁸ AP Toruń: TNT, 117 Kwity, rachunki 1949.

⁶⁹ Tamże, Rachunek nr 36, 37.

nawet o stałe przesyłanie wszystkich nowości TNT, jak również o katalog wydawnictw Towarzystwa⁷⁰. Duża liczba zamówień kierowanych do Księgarni Naukowej z terenu całego kraju jest dowodem na to, jak wielkim zainteresowaniem cieszyły się publikacje TNT.

Przy okazji zamówień wydawnictw Towarzystwa Naukowego proszono także o własne nakłady firmy Tadeusza Szczęsnego. W lutym 1949 roku Księgarnia Dippel i Hammer z Warszawy, oprócz pracy I. Sławińskiej, *Tragedia w epoce Młodej Polski* i kilku tomów „Fontes”, poprosiła o przesłanie 4 egzemplarzy kompletu zeszytów *Historii Polski i powszechnej w zarysie*⁷¹ – pozycji wydanej własnym nakładem toruńskiego księgarza.

Księgarnia Naukowa prowadziła również sprzedaż czasopism. Jednym z tytułów oferowanych klientom był organ Stronnictwa Demokratycznego „Głos Demokratyczny” wydawany w Toruniu. Był to tygodnik ściśle związany ze środowiskiem uniwersyteckim. Do jego współpracowników należeli m.in. Konrad Górski, Helena Piskorska, Adam Dygdała, Karol Górski, Karol Koranyi, Witold Lis-Olszewski. Dzięki nim „Głos” stał na wysokim poziomie, zamieszczając eseje, szkice literackie, artykuły z historii i sztuki, drukując recenzje. Czasopismo ukazywało się krótko, od 31 III 1946 do 6 IV 1947⁷². Wyszło tylko 39 numerów⁷³. Tadeusz Szczęśny był odpowiedzialny za kolportaż oraz za punkt ogłoszeń tego tygodnika. W celu jak najlepszego rozreklamowania i wzbudzenia zainteresowania nowym pismem, w gablotach znajdujących się po obydwu stronach okien wystawowych księgarni rozwieszano numery „Głosu” na tle artystycznie wykonanych „wkładek”. Były to tylko ciekawsze fragmenty artykułów, które miały zaintrygować przechodnia i skłonić go do kupienia pisma⁷⁴.

Innym periodykiem rozpowszechnianym przez Księgarnię Naukową był kwartalnik „Ruch Filozoficzny”, organ Polskiego Towarzystwa Filozoficznego, wspierany finansowo przez Kasę im. Mianowskiego. Jego założycielem, wydawcą i pierwszym redaktorem był Kazimierz Twardowski. Pismo powstało we Lwowie w 1911 roku i miało za zadanie informowanie o bieżących wydarzeniach w środowisku filozoficznym. Po II wojnie światowej dzięki staraniom Towarzystwa Naukowego „Ruch Filozoficzny” reaktywowano w Toruniu. Redaktorem naczelnym został uczeń K. Twardowskiego, prof. Tadeusz Czeżowski. Starał się on utrzymać profil i kształt pisma nadany przez założyciela. Kwartalnik ukazywał się od roku 1948 do 1950. Wydawnictwo wznowiono po siedmioletniej

⁷⁰ Tamże, Rachunek nr 27.

⁷¹ Tamże, Rachunek nr 11.

⁷² L. Belzyt, *Prasa codzienna i periodyki w województwie pomorskim w latach 1945–1948*, *Zapiski Historyczne* 1984, 49, z. 1, s. 106–107.

⁷³ *Bibliografia czasopism pomorskich. Województwo bydgoskie*, pr. zb. pod red. H. Baranowskiego, Toruń 1960, s. 182.

⁷⁴ AP Toruń: Spółdzielnia Głosu Demokratycznego 1, s. 11.

przerwie w 1958 roku ponownie pod red. T. Czeżowskiego⁷⁵. Księgarnia Naukowa sprzedawała egzemplarze „Ruchu Filozoficznego” we wrześniu 1950 roku, o czym świadczy dowód wpłaty na sumę 17 160 zł za egzemplarze wzięte w komis⁷⁶.

Wydawnictwo

Jak już wspomniano, Księgarnia Tadeusza Szczęsnego istniała od września 1945 roku. Po wstępnym okresie organizacji i osiągnięciu pewnego pułapu rozwoju, zainteresowania, a tym samym i zamierzenia toruńskiego księgarza poszły dalej, w kierunku założenia własnego wydawnictwa. Powstało ono z początkiem 1946 roku. Wpływ na jego utworzenie wywarł brak w Toruniu instytucji, która mogłaby zaspokoić potrzeby z tego zakresu. Nowo erygowany Uniwersytet Mikołaja Kopernika, będący na etapie organizowania pierwszych zakładów i katedr, nie posiadał wówczas środków finansowych, które mógłby przeznaczyć na realizowanie akcji wydawniczej. A przecież istniała konieczność publikowania prac przygotowanych przez pracowników uczelni. Problem rozwiązano poprzez współdziałanie z innymi instytucjami prowadzącymi działalność wydawniczą: Państwowym Wydawnictwem Naukowym w Warszawie oraz Księgarnią Naukową T. Szczęsnego i S-ka⁷⁷. W ten sposób nawiązała się współpraca pomiędzy przedstawicielami uczelni a Tadeuszem Szczęsnym. Układała się ona tym lepiej, iż nie ograniczała się tylko do płaszczyzny służbowej, ale wynikała także z prywatnych kontaktów. Tadeusz Szczęśny wraz z żoną Janiną prowadzili dom otwarty, w którym bardzo często gościli lwowscy i wileńscy uczeni. Państwo Szczęśni byli zaprzyjaźnieni z profesurą miejscowego uniwersytetu: Ludwikiem Kolankowskim, Kazimierzem Hartlebem, Władysławem Lis-Olszewskim, Kazimierzem Sońnickim, Tadeuszem Czeżowskim⁷⁸.

Wydawnictwa UMK. Pomimo że Uniwersytet Mikołaja Kopernika firmował część wydawnictw Księgarni Naukowej, prawdopodobnie nigdy nie zawarto formalnej umowy wiążącej te dwie instytucje. Ani w Archiwum UMK, ani w Archiwum Państwowym w Toruniu nie ma żadnych dokumentów tego typu. Potwierdza to także Janina Szczęśna twierdząc, iż umowy zawierano tylko

⁷⁵ R. Jadczyk, *80 lat „Ruchu Filozoficznego”*, *Ruch Filozoficzny* 1991, 48, nr 1, s. 100–101, 103–104.

⁷⁶ Archiwum UMK [dalej cyt.: Arch. UMK]: Czeżowski Tadeusz 106/I Kwartałnik „Ruch Filozoficzny UMK” – materiały 1949–1952.

⁷⁷ A. Dygdała, *Wydawnictwa – dwa dziesięciolecia*, *Litery* 1966, 5, nr 5, s. 5; tenże, *Wydawnictwa UMK*, [w:] *Uniwersytet Mikołaja Kopernika*, pr. zb. pod red. R. Galona, Toruń 1965, s. 171; zob. też: A. Bromberg, *Książki i wydawcy. Ruch wydawniczy w Polsce Ludowej w latach 1944–1964*, Warszawa 1966, s. 211.

⁷⁸ Rozmowa z J. Szczęsną z dnia 20 listopada 1997.

z autorami wydawanych prac, natomiast współpraca z uczelnią miała charakter ustnego zobowiązania⁷⁹. Jest to tym bardziej prawdopodobne, że publikacją uniwersyteckich prac naukowych kierował w tym czasie, zaprzyjaźniony — jak już wspomniałam — ze Szczęsnymi Kazimierz Hartleb⁸⁰. Także Tadeusz Czeżowski w swoich wspomnieniach dotyczących pierwszych lat istnienia toruńskiej uczelni zaznacza, że Księgarnia Naukowa formalnie nie była wydawnictwem uniwersyteckim⁸¹. Niemniej powszechnie kojarzono firmę Szczęsnego z uczelnią. Tak było również na Wystawie Druków Toruńskich we wrześniu 1946 roku przygotowanej z okazji Dni Torunia przez Książnicę Miejską im. Mikołaja Kopernika. W przewodniku po tej wystawie wśród wymienionych nowo powstałych wydawnictw figuruje ona pod szyldem: Księgarnia Naukowa T. Szczęsny i S-ka (Wydawnictwa Uniwersytetu Mikołaja Kopernika)⁸².

Pierwsze prace opublikowane nakładem Księgarni Naukowej T. Szczęsny i S-ka ukazały się do połowy 1946 roku. Był to „Biuletyn Obserwatorium Astronomicznego w Toruniu Nr 1 — The Bulletin of the Astronomical Observatory in Toruń No. 1” pod redakcją twórcy toruńskiej astronomii, prof. dr Władysława Dziewulskiego. Aby można było z nim dotrzeć do astronomów na całym świecie, zawierał artykuły w języku angielskim⁸³. W tym samym czasie, w świetle uczelnianego periodyku, ukazała się książka *Główne zasady nauk filozoficznych* Tadeusza Czeżowskiego⁸⁴. Całość wydawnictw opublikowanych z inicjatywy UMK ukazywała się w trzech seriach. W pierwszej, zatytułowanej „Biblioteka Toruńska”, obejmującej prace popularnonaukowe z różnych dziedzin wiedzy, znalazły się następujące pozycje: 1. K. Hartleb, *Mikołaj Kopernik* (1946), 2. Tadeusz Czeżowski, *O uniwersytecie i studiach uniwersyteckich* (1946), 3. E. Passendorfer, *Bogactwa kopalne ziem polskich* (1946). Seria druga „Biblioteczka Powszechnych Wykładów Uniwersytetu Mikołaja Kopernika” zawierała teksty wygłoszone w trakcie publicznych prelekcji: 1. E. Passendorfer, *Budowa i życie skorupy ziemskiej* (1946), 2. E. Passendorfer, *Przeszłość ziemi i metody jej badania* (1946), 3. T. Czeżowski, *O naukach humanistycznych* (1946), 4. E. Passendorfer, *Jak powstał Bałtyk* (1946), 5. E. Passendorfer, *Z przeszłości geologicznej Pomorza* (1948). Ostatni cykl „Wydawnictwa Uniwersytetu Mikołaja Kopernika”, obejmował ściśle naukowe prace przygotowane przez pracowników uczelni. Są to obok wspomnianego „Biuletynu” opatrzonego nr 1 następujące publikacje: 2. T. Czeżowski, *Główne zasady*

⁷⁹ Tamże.

⁸⁰ A. Dygdała, *Wydawnictwa UMK*, s. 171; J. Belkot, *Uniwersytet...*, s. 55.

⁸¹ T. Czeżowski, *O początkach UMK...*, s. 40.

⁸² *Przewodnik po Wystawie Druków Toruńskich 22.IX–29.IX.1946*, Toruń 1946, s. 12.

⁸³ Na jego temat pisze: C. Łubieńska-Iwaniszewska, *Moje pierwsze lata na UMK*, [w:] *Uniwersytet Mikołaja Kopernika. Wspomnienia pracowników...*, s. 184–185.

⁸⁴ *Wydawnictwo UMK*, Alma Mater Thoruniensis 1946, nr 5/6, s. 28.

nauk filozoficznych (1946), 3. K. Górski, *Poezja jako wyraz. Próba teorii poezji* (1946), 4. W. Preisner, *Pelnia życia i wyraz artystyczny. Studia i szkice literackie z dziedziny romanistyki* (1946), 5. T. Czeżowski, *O metafizyce, jej kierunkach i zagadnieniach* (1948), 6. K. Sośnicki, *Dydaktyka ogólna* (1948)⁸⁵.

Na karcie tyłowej każdej z wymienionych książek znajduje się u góry nazwa serii, u dołu zaś umieszczony jest tekst: „Nakładem Księgarni Naukowej T. Szczęśny i S-ka” lub „Księgarnia Naukowa T. Szczęśny i S-ka”. W obrębie poszczególnych serii prace były numerowane, ale informacje o tym fakcie nie zawsze zamieszczano w danej pozycji.

Przez cały okres istnienia Księgarni Naukowej T. Szczęśny i S-ka jej nakładem ukazało się łącznie 14 wydawnictw firmowanych przez Uniwersytet Mikołaja Kopernika. Były to przeważnie prace z zakresu geologii – 5, filozofii, teorii literatury. Publikacje zawarte w dwóch pierwszych seriach miały postać niewielkiej broszury formatu 8° skromnej objętości – przeciętnie około 30–40 stron. Natomiast pozycje, które ukazały się w trzecim cyklu zatytułowanym „Wydawnictwa Uniwersytetu Mikołaja Kopernika”, miały znacznie większą objętość, ponad 100 stron. Najobszerniejsza pozycja to *Dydaktyka ogólna* Kazimierza Sośnickiego licząca aż 365 stron.

Jednym z autorów bardzo często współpracujących z Księgarnią Naukową był Tadeusz Czeżowski. Większość jego prac opublikowanych w tej oficynie została przygotowana w okresie okupacji⁸⁶. Wyjątek stanowi bardzo popularna pozycja *Główne zasady nauk filozoficznych*, która jest przejrzanym i uzupełnionym wydaniem wcześniejszego podręcznika licealnego *Propedeutyka filozofii* (Lwów 1938). Toruńska wersja, zawierająca poszerzony materiał i znacznie obszerniejszą literaturę przedmiotu, przeznaczona była przede wszystkim dla studentów Wydziału Humanistycznego, zdających egzamin z filozofii u prof. T. Czeżowskiego. Był to podstawowy podręcznik z tego przedmiotu, bardzo ceniony i poszukiwany przez studentów⁸⁷.

Obok Tadeusza Czeżowskiego, autorem bardzo ściśle związanym z Księgarnią Naukową był Edward Passendorfer. Jego pobyt w Toruniu i praca na uniwersytecie trwały krótko, zaledwie siedem lat (1945–1952)⁸⁸. Niemniej w tym okresie zdołał on w ramach wydawnictw uczelni opublikować w firmie Szczęśnego aż 5 pozycji. Większość z nich ukazała się w serii „Biblioteczka Powszechnych Wykładów UMK”, stąd niewielka objętość tych prac, przeciętnie około 30 stron. Warto nadmienić, że E. Passendorfer był osobą odpowiedzialną

⁸⁵ Dokładny opis bibliograficzny wszystkich tych prac zamieszczony jest w dołączonym na końcu artykułu Katalogu wydawnictw Księgarni Naukowej T. Szczęśny i S-ka.

⁸⁶ T. Czeżowski, *O początkach UMK...*, s. 40.

⁸⁷ Rozmowa z prof. J. Serczykiem z dnia 6 listopada 1997; rozmowa z prof. M. Biskupem z dnia 8 maja 1998.

⁸⁸ *Pracownicy nauki i dydaktyki...*, s. 531.

za zorganizowanie cyklu powszechnych wykładów⁸⁹ skierowanych do mieszkańców Torunia.

W ramach prac firmowanych przez uniwersytet zapowiadano jeszcze dwie prace Edwarda Passendorfera. Jedną z nich jest *Przewodnik geologiczny po Pomorzu*, który miał wyjść w ramach „Biblioteki Toruńskiej” w 1948, później przesunięto datę wydania na rok 1949. Niestety pozycja ta nie ukazała się w Toruniu, opublikowano ją już dużo później w Warszawie⁹⁰. W ramach „Biblioteczki Powszechnych Wykładów UMK” miała ukazać się kolejna praca E. Passendorfera *O wieku ziemi*. Wydano ją w 1949 roku, ale toruńska uczelnia nie firmowała już tej publikacji. Pozycję tę należy zaliczyć do własnych nakładów Księgarni Naukowej.

Wydawnictwa własne. Prace, które ukazały się z własnej inicjatywy toruńskiego nakładcy, miały charakter przede wszystkim naukowy bądź popularno-naukowy. Były to wydawnictwa m.in. z zakresu prawa — 3, geologii — 3, pedagogiki — 1, antropologii — 1, rozprawy i szkice literackie — 2. Powtarzają się tu nazwiska autorów współpracujących z Tadeuszem Szczęsnym już wcześniej, przy okazji przygotowywania wydawnictw UMK. Swoje prace Księgarni Naukowej wielokrotnie powierzali Edward Passendorfer — 8, Tadeusz Czeżowski — 4, Kazimierz Sośnicki — 3, Konrad Górski — 2. Prace E. Passendorfera musiały się cieszyć dużym powodzeniem, skoro druk dwóch publikacji — *Jak powstał Bałtyk* oraz *Z przeszłości geologicznej Pomorza*, wydanych już wcześniej w ramach „Biblioteczki Powszechnych Wykładów UMK”, Księgarnia Naukowa wznowiła z własnej inicjatywy. Pośród wydawnictw, które ukazały się nakładem T. Szczęsnego, pojawiają się także prace nowych autorów — nie powiązanych wcześniej z toruńskim księgarzem. Są to m.in: *Zagadnienia antropologii* Jana Czekanowskiego, *Akt oskarżenia* Stefana Wolińskiego, *Koszty sądowe* Aleksandra Jarzęckiego, *Walka z przestępczością* Stanisława Szwedowskiego, *Królestwo Boże na ziemi* ks. Józefa Umińskiego czy *Słownik ortograficzny* Stanisława Jodłowskiego i Wojciecha Taszyckiego.

Na specjalne omówienie spośród prac, które ukazały się nakładem Księgarni Naukowej, zasługuje 12-zeszytowa *Historia Polski i powszechna w krótkim zarysie* opracowana zbiorowo przez historyków pracujących na toruńskiej uczelni⁹¹. Do autorów tej publikacji zaliczają się Stanisław Hoszowski i Bronisław Włodarski, obaj pochodzący z Lwowa, Tadeusz Ladenberger-Ładoborski, związany później z Wrocławiem oraz Hanna Pazyryzna i Adam Przyboś, którzy po okresie krótkiej współpracy z Uniwersytetem Mikołaja Kopernika przenieśli

⁸⁹ E. Passendorfer, *Wspomnienia geologa...*, s. 206.

⁹⁰ Jest to następująca praca: E. Passendorfer, A. Wilczyński, *Przewodnik geologiczny po Kujawach i Pomorzu*, Warszawa 1961.

⁹¹ *Dorobek toruńskiej Księgarni Naukowej*, Dziś i Jutro 1948, nr 43, s. 6.

się do Krakowa⁹². Każdy zeszyt poświęcony był jednej epoce historycznej. Pierwsze numery ukazały się w 1946 roku (z. 1, 2, 5, 6, 9, 10), kolejne dopiero w 1948 (z. 3, 4, 7, 8, 11, 12). Całość miała oprawę broszurową, o objętości od 20 do 40 stron. Tylko zeszyt 12 *Druza wojna światowa 1939–1945* przygotowany przez Adama Przybosia liczył 67 stron. Publikacja ta została zatwierdzona do użytku szkolnego przez Ministerstwo Oświaty pismem z dnia 21 IV 1948 roku.

Spśród wydawnictw, które ukazały się nakładem T. Szczęsnego, można wyróżnić kilka prac o odmiennym charakterze, nie mieszczącym się w profilu firmy zaznaczonym w jej nazwie. Są to książki przeznaczone dla dzieci. Możliwe, że z braku pozycji tego typu na rynku księgarskim Szczęśny postanowił wypełnić lukę wydawniczą. Dodatkowego impulsu dostarczyli zapewne dorastający do lektury książek jego kilkuletni synowie. Są to *Wesołe historie* Ewy Szelburg-Zarembiny oraz *Gospoda pod Modrym Fartuszkim. Powieść historyczna z dziejów Torunia* Marii Bogusławskiej⁹³. Atrakcyjność tej ostatniej książki, której wydanie zbiegło się z obchodzonymi uroczystościami w 1946 roku Dniami Torunia, podnosiło oszczędne, ale wysmakowane wyposażenie graficzne autorstwa znanego toruńskiego artysty-typografa Zygryda Gardzielewskiego⁹⁴.

Niestety nie wszystkie zamierzenia i plany wydawnicze toruńskiego nakładcy, które ujawnił w wydawanych przez siebie katalogach, zostały zrealizowane. Dotyczyło to następujących tytułów: Józef Umiński, *Teksty źródłowe*; Ludwik Kolankowski, *Sylwetka Jagiellonów*; Wilam Horzyca, *Oblicze Teatru Polskiego*; Janusz Woliński, *Ewolucja polityczno-ustrojowa Polski 1918–1935*; *Toruń sławny i bogaty w dzieje* – praca zbiorowa; Tadeusz Makowiecki, *Studium o Słowackim*; Stefan Srebrny, *Studium o Wyspiańskim*. W większości wypadków najprawdopodobniej nie ukazały się one ze względu na brak maszynopisów tych prac. Nie dotyczy to jednak wszystkich tytułów, np. pozycji Kolankowskiego, która ukazała się wcześniej w Warszawie w 1934 roku. Ale były także i inne powody. Od 1946 roku T. Szczęśny zapowiadał ukazanie się pierwszego tomu *Podręcznego słownika historycznego*, przygotowanego przez Stanisława Hoszowskiego i Bronisława Włodarskiego. Jednak decyzją cenzury cały wydrukowany nakład przeznaczono na przemiał⁹⁵. Zapowiadano także drugi

⁹² Rozmowa telefoniczna z prof. J. Serczykiem z 17 listopada 1997.

⁹³ Jest to kolejne wydanie tej pracy, które ukazało się po raz pierwszy w Warszawie w 1922 nakładem Księgarni Polskiej Towarzystwa Polska Macierz Szkolna pod nieco innym tytułem *Gospoda pod Modrym Fartuszkim. Powieść historyczna z dziejów Pomorza*.

⁹⁴ T. Zakrzewski, *Kształt i oblicze piękna w sztuce książki Zygryda Gardzielewskiego*, Toruń 1993; tegoż, *O sztuce książki Zygryda Gardzielewskiego*, Toruń 1995.

⁹⁵ Rozmowa z J. Szczęsną z dnia 20 listopada 1997. Praca ta jest wymieniona w katalogu Księgarni Naukowej pochodzącym z przełomu 1946/1947 roku. Z kolei w *Bibliografii prac B. Włodarskiego* zestawionej przez A. Makowieckiego (Acta Universitatis Nicolai Copernici. Historia 1990, 24, s. 9) wykazana jest ta książka pod zmienionym tytułem *Mały słownik historyczny, cz. 1, Od starożytności do wybuchu drugiej wojny światowej*, Toruń 1949. Egzemplarz archiwalny tej pracy

tom tego wydawnictwa, autorstwa Józefa Skrzypka, niestety również i ta publikacja nie ukazała się. Wśród planów wydawniczych Księgarni Naukowej znalazły się jeszcze dwie prace: *Rycerze śpiący w Tatrach* Ewy Szelburg-Zarembiny oraz *Historia Kościoła* Józefa Umińskiego. Publikacje te w przeciwieństwie do powyższych zostały wydane, ale już nie przez toruńskiego księgarza⁹⁶.

Autorzy i umowy wydawnicze. Autorzy współpracujący z Księgarnią Naukową to przede wszystkim krąg osób związanych z Toruniem i miejscową uczelnią. W sumie z oficyny Szczęsnego skorzystało 25 autorów, z czego 18 to pracownicy naukowci Uniwersytetu Mikołaja Kopernika lub osoby związane z uczelnią chociaż przez krótki okres⁹⁷. Najwięcej swoich prac toruńskiemu nakładcy powierzył Edward Passendorfer – 8 pozycji, nieco mniej Tadeusz Czeżowski – 4 pozycje. Natomiast Kazimierz Sośnicki współpracował ze Szczęsnym trzykrotnie, z kolei Karol Górski, Bronisław Włodarski i Stanisław Hoszowski po dwa razy. Pozostałe osoby związane z toruńską uczelnią – K. Hartleb, W. Preisner, A. Jarzęcki, J. Czekanowski, W. Namysłowski, J. Rudnicki, B. Włodarski, S. Hoszowski T. Ladenberger, A. Przyboś, H. Pazyrzyna, T. Makowiecki i I. Sławińska wydały w Księgarni Naukowej po jednej pracy. Część tych pozycji ukazała się w ramach wydawnictw firmowanych przez UMK, większość jednak była rezultatem inicjatywy Tadeusza Szczęsnego. W tej drugiej grupie nakładów ukazały się prace autorów nie powiązanych z Toruniem, do których można zaliczyć M. Bogusławską, S. Jodłowskiego, W. Taszyckiego, S. Wolińskiego, S. Szwedowskiego, J. Umińskiego oraz E. Szelburg-Zarembinę.

Związki T. Szczęsnego jako nakładcy z autorami publikowanych przez niego prac charakteryzują umowy wydawnicze. Wśród spuścizny T. Czeżowskiego przechowywanej w Bibliotece Głównej UMK udało się odnaleźć 4 takie umowy zawarte pomiędzy profesorem a Księgarnią Naukową reprezentowaną przez Szczęsnego⁹⁸. Dotyczą one wydania następujących prac tego autora: *Główne zasady nauk filozoficznych* – umowa z 26 marca 1946, *O uniwersytecie i studiach uniwersyteckich* oraz *O naukach humanistycznych* – z września 1946, *O metafizyce, jej kierunkach i zagadnieniach* – umowa z 10 listopada 1947 roku. Umowy zostały zawarte na podstawie jednolitego formularza dostosowanego

znajduje się w Bibliotece Narodowej. Został zakupiony w 1980 r. od Głównego Urzędu Kontroli Prasy za sumę 60 zł.

⁹⁶ E. Szelburg-Zarembina, *Rycerze Tatr*, Warszawa 1949; J. Umiński, *Historia Kościoła*, t. 1, *Chrześcijańska starożytność i wieki średnie*, Opole 1949.

⁹⁷ Podstawowe informacje biograficzne na temat tych osób zawarte są w publikacji: *Pracownicy nauki i dydaktyki UMK. 1945–1994. Materiały do biografii*, pod red. S. Kalembki, Toruń 1995.

⁹⁸ Biblioteka Główna Uniwersytetu Mikołaja Kopernika [dalej cyt.: BG UMK]: Rkps 2396, s. 36–45.

do obowiązującego prawa autorskiego, regulowanego ustawą z dnia 29 marca 1926 roku⁹⁹. We wszystkich przypadkach honorarium autorskie zostało ustalone jako procentowa wartość ceny brutto egzemplarza broszuowanego i wynosiło 12%. W zamian za to autor odstępował Księgarni Naukowej wyłączne prawo wydania drukiem jego dzieła i zobowiązywał się przez czas trwania umowy nie wydawać tej samej pracy u innego nakładcy, ani nie opracowywać tego samego tematu wspólnie z innymi autorami bez zgody Księgarni Naukowej. Ustalenie wysokości ceny sprzedaży książki i jej podwyższenie bądź obniżenie pozostawało w wyłącznej gestii wydawcy. Księgarnia Naukowa korzystała z tego paragrafu umowy. Świadczy o tym list z 26 stycznia 1949 roku wysłany do autorów *Norwida* Ireny Sławińskiej, Konrada Górskiego, Tadeusza Makowieckiego, w którym T. Szczęsny pisze: „...zmuszony jestem podwyższyć i ustalić cenę sprzedażną książki na 400 zł. Książka wygląda tak uczciwie, że zbyt niska cena obrażałaby i wydawcę, i Autorów”¹⁰⁰. Umowy wydawnicze toruńskiego nakładcy zawierały jeszcze jeden interesujący paragraf. Zastrzegano w nim, że jeśli cenzura nie zakwalifikuje pracy do druku lub autor nie zgodzi się na poprawki i zmiany wymagane przez urząd cenzorski, umowa zostaje automatycznie rozwiązana. Przy czym starania o zaakceptowanie pracy do druku powinien poczynić sam autor, a jeśli upoważnił do tego wydawcę — ponosi wszystkie koszty z tym związane. Umowy zawierane były tylko na jedno wydanie, przeważnie w nakładzie 5 tys. egzemplarzy.

Drukarnie współpracujące z Księgarnią Naukową. Wydawnictwa Księgarni Naukowej były lokowane w toruńskich zakładach typograficznych. Dopiero częściowo w 1948 i w 1949 roku druk kilku prac zlecono Państwowym Toruńskim Zakładom Graficznym Oddział Inowrocław. W przypadku toruńskich drukarni najściślejszą współpracę nawiązał T. Szczęsny z dawną firmą Buszczyńskich, wówczas funkcjonującą pod szyldem Drukarnia Toruńska pod Zarządem Państwowym Nr 2, ul. Mostowa 13. Zatrudniała ona 50 pracowników i pracownic. Dyrektorem w tym czasie był Wincenty Januszewski, funkcję kierownika sprawował Józef Kałużny. Specjalnością drukarni było wykonywanie książek i druków bibliofilskich¹⁰¹, stąd być może tak ścisła współpraca (19 wydawnictw) pomiędzy Księgarnią Naukową a tą firmą. Pozostałe zakłady typograficzne, którym Szczęsny zlecał druk, to Drukarnia Toruńska Spółdzielni Wydawniczej „Wiedza” (początkowo funkcjonowała jako Drukarnia Toruńska pod Zarządem Państwowym Nr 1) ul. Św. Katarzyny 4, w której za stronę

⁹⁹ Dziennik Ustaw RP 1935, nr 36, poz. 260.

¹⁰⁰ Towarzystwo Naukowe w Toruniu, Archiwum prof. K. Górskiego, 273: Korespondencja wpływająca 21 I 1948 — 11 IV 1949 M — Z, k. 397.

¹⁰¹ *Przewodnik po Wystawie Przemysłu Poligraficznego w Toruniu w dniach od 21 — 29 VI 1947*, Toruń 1947, s. 12.

artystyczną odpowiadał Zygfryd Gardzielewski oraz Państwowe Zakłady Graficzne Toruń, ul. Rabiańska 15/17.

Papier. Reglamentacja papieru była jednym z zasadniczych elementów kontroli ruchu wydawniczego. Rozdzielnictwem zajmowało się początkowo Ministerstwo Informacji i Propagandy, od marca 1946 roku Centralny Urząd Planowania oraz Centralny Zarząd Przemysłu Papierniczego¹⁰². Centralny Urząd Planowania dzielił zasoby papieru pomiędzy spółdzielnie wydawnicze, ministerstwa, partie polityczne i instytucje propagandowe. Wydawcy prywatni zabiegali o przydziały w poszczególnych ministerstwach, zależnie od tematyki planowanych książek. T. Szczęsny, z racji profilu wydawniczego swojej firmy (podręczniki, książki naukowe), podejmował starania o papier w Ministerstwie Oświaty.

Wydawnictwa Księgarni Naukowej ukazywały się na papierze drzewnym średniej jakości, klasy V–VII. Było to zgodne z postanowieniem Komitetu Ekonomicznego Rady Ministrów, który w czerwcu 1947 roku zarządził oszczędności w zużyciu papieru. Ograniczono wówczas format i objętość czasopism, poszczególnym typom książek przydzielono gatunki papieru¹⁰³. Podręczniki akademickie, książki naukowe oraz książki dla dzieci i młodzieży miały ukazywać się na papierze V klasy o gramaturze 80 g. Dla porównania literaturze pięknej wyznaczono klasę VII. Jako powód tych ograniczeń podano trudności produkcyjne.

Pomimo tych przeszkód Tadeuszowi Szczęsnemu udało się zgromadzić spore zapasy papieru. W sierpniu 1950 roku, w związku z rezygnacją firmy z działalności nakładowej, Księgarnia Naukowa zgłosiła gotowość odstąpienia Towarzystwu Naukowemu w Toruniu 5 885 kg papieru drukowego satynowego VII klasy, na co uzyskała zgodę Komisji do Spraw Papieru oraz Importu Książek i Czasopism w Warszawie. Niestety Towarzystwo Naukowe nie skorzystało z propozycji z powodu nieodpowiednich parametrów oferowanego papieru¹⁰⁴.

Szata graficzna. Publikacje, które wyszły nakładem Księgarni Naukowej T. Szczęsny i S-ka, mają jednakową szatę graficzną. Jest to podwójne obramowanie przedniej jednolicie szarej okładziny, pośrodku tytuł w kolorze obramowania, poniżej znajduje się stylizowany herb Torunia. Przedstawia on blankowany mur z bramą o trzech basztach, z których środkowa jest nieco wyższa od pozostałych. Boczne wieże mają po jednym oknie. Lewe skrzydło bramy jest otwarte uwidaczniając fragment brony, na prawym widoczne są okucia. Całość otoczona jest motywami roślinnymi i stylizowanymi kwiatami, u dołu wije się fantazyjnie

¹⁰² W. Kondek, op. cit., s. 60.

¹⁰³ Tamże, s. 61.

¹⁰⁴ AP Toruń: TNT, 136 Sprawy wydawnicze 1950, s. 109–111.

ułożona szarfa. Ponadto broszury zaopatrzone są w sygnet wydawniczy w postaci liter KNTS wplecionych w kartusz (tarczę), umieszczany na karcie przedtytułowej, jak również bardzo często na tylnej okładzinie. Autorką obu znaków graficznych była Anna Torwirtowa¹⁰⁵, artysta malarz. Z Księgarnią Naukową współpracowała ona ponownie w 1948 roku, projektując okładkę do *Zagadnień antropologii* Jana Czekanowskiego. Leonard Torwirt był, jak już wspomniano, jednym z udziałowców spółki, stąd też może wkład jego żony w całość przedsięwzięcia.

Wysokość nakładów. Wysokość nakładów Księgarni Naukowej, w świetle informacji zawartych w stopce wydawniczej części wydawnictw oraz treści umów wydawniczych, wynosiła od 5 do 5,5 tys. egzemplarzy. Publikacje przeznaczone do użytku szkolnego, adresowane do uczniów szkół licealnych, miały nakłady wyższe — 10 tys. egzemplarzy (np.: *Historia Polski i powszechna*). Największy nakład, ze względu na zainteresowanie, jakim mogła się cieszyć wśród dzieci, miała jednak praca Ewy Szelburg-Zarembiny *Wesołe historie*. Ukazała się ona w 15 tys. egzemplarzy. Wydawnictwa Księgarni Naukowej, budząc spore zainteresowanie wśród mieszkańców Torunia, rozchodziły się bardzo szybko. Tym bardziej, że nakłady tej firmy sprzedawano także poza macierzystą księgarnią poprzez rozprowadzanie ich w okolicznych miejscowościach¹⁰⁶.

Wysokość nakładów T. Szczęsnego nie odbiegała od przeciętnej wielkości ówczesnej produkcji wydawniczej. W pierwszym powojennym okresie książki w Polsce drukowane były w 10, 15, a nawet w 20 tys. egzemplarzy. Jednak wraz ze wzrostem asortymentu produkcji wydawniczej w drugiej połowie 1946 roku, wysokość nakładów różnicowała się i stopniowo spadała¹⁰⁷. Ostatecznie przeciętny nakład jednego tytułu w 1948 roku wynosił 16 900. Prace naukowe wydawano w około 3 200 egzemplarzy (w 1949 — 4800), natomiast publikacje popularnonaukowe w 18 700 egzemplarzy (w 1949 — 30 tys.)¹⁰⁸. Tak więc pięciotysięczne nakłady wydawnictw Księgarni Naukowej w przypadku prac naukowych przekraczały ogólnokrajową średnią. Jeśli chodzi o nakład książek popularnonaukowych, pozostawał on dużo poniżej ówczesnych standardów. Być może jego wysokość była ograniczona szczupłością środków finansowych, jakimi dysponował Tadeusz Szczęśny. W grę mogły wchodzić także inne powody, jak nadto ostrożna ocena rynku czytelniczego.

Cena. Na podstawie katalogów Księgarni Naukowej można zanalizować ceny wydawnictw, które ukazały się nakładem tej firmy. W przypadku

¹⁰⁵ M. Sydow, *Toruński ruch wydawniczy*, Arkona. 1946, nr 13/14, s. 25.

¹⁰⁶ E. Passendorfer, *Wspomnienia geologa...*, s. 206.

¹⁰⁷ A. Trepiński, *O nakładach książki powojennej*, Tygodnik Powszechny 1947, nr 4, s. 2.

¹⁰⁸ *Rocznik Statystyczny 1950*, Warszawa 1951, s. 154.

broszurowych wydań publikacji firmowanych przez UMK (np.: T. Czeżowskiego, *O naukach humanistycznych*, E. Passendorfera, *Jak powstał Bałtyk, Budowa i życie skorupy ziemskiej* czy pierwszych zeszytów *Historii Polski*) cena była przystępna, wynosiła od 40 do 60 zł. Porównując, w tym samym czasie, na początku 1947 roku, chleb w Toruniu kosztował od 33 do 35 zł¹⁰⁹. Pozycje o większej objętości (np. T. Czeżowskiego, *Główne zasady nauk filozoficznych*) lub cieszące się powodzeniem wśród klientów księgarni (*Słownik ortograficzny* S. Jodłowskiego i W. Taszyckiego) kosztowały znacznie drożej – od 300 do 350 zł. Szczegółowa analiza cen nakładów Tadeusza Szczęsnego jest jednak trudna. W powojennym okresie bardzo szybko spadała wartość złotówki. Ceny żywności wzrastały z miesiąca na miesiąc, nieco wolniej rosły ceny innych artykułów. W 1949 roku kolejne zeszyty *Historii Polski* kosztowały już 100 zł. Najdroższa pozycja to przeszło 360-stronicowa *Geometria analityczna* Juliusza Rudnickiego, którą wyceniono na 1 tys. zł.

Reklama. Tadeusz Szczęsny był osobą bardzo aktywną, przedsiębiorczą i pełną inicjatywy. W swoich zamierzeniach doceniał rolę prasy i jej szeroki odbiór wielokrotnie zamieszczając reklamy na łamach lokalnego „Głosu Demokratycznego”, w czasopiśmie studenckim „Alma Mater Thoruniensis”, jak i w czasopiśmie branżowym – „Przegląd Księgarski”¹¹⁰. Wstępne anonse pojawiają się w pierwszych miesiącach 1946 roku, zawiadamiają o zmianie szyldu firmy i przeprowadzce do nowego obszerniejszego lokalu przy Rynku Staromiejskim 36, prezentują szeroki asortyment Księgarni Naukowej. W kolejnych ogłoszeniach, ukazujących się do końca 1948 roku, Szczęsny polecał wydawnictwa własne, informował jakie prace znajdują się w druku lub są przygotowywane, zachęcał do nabycia publikacji znajdujących się na składzie głównym. We wszystkich anonsach podany był dokładny adres firmy łącznie z telefonem oraz numerem konta firmy w banku PKO. Ogłoszenia zaopatrzone w ozdobną ramkę zajmowały w „Głosie Demokratycznym” jedną trzecią strony pisma. W przypadku „Przeglądu Księgarskiego” były nieco mniejsze, ale za to bardzo często wzbogacał je sygnet firmy – litery KNTS wplecione w kartusz. Anonse zamieszczane w tym branżowym czasopiśmie miały na celu wzbudzenie zainteresowania księgarzy z terenu całego kraju, których zamówienia na nakłady Księgarni Naukowej mogły przyczynić się do dalszego rozwoju toruńskiej firmy wydawniczej.

W 1948 roku w „Przeglądzie” pojawiły się anonse o nowym charakterze¹¹¹. Zawierały one informacje o poszukiwanych przez Księgarnię Naukową

¹⁰⁹ Ilustrowany Kurier Polski 14 IV 1947, nr 100, s. 5.

¹¹⁰ Głos Demokratyczny 1946, nr 5, s. 8; nr 25, s. 8; nr 26, s. 13, 16; nr 27, s. 8; nr 28, s. 8; nr 29, s. 7; nr 30, s. 8; nr 31, s. 7; nr 32, s. 8; Alma Mater Thoruniensis 1946, nr 4, s. 17; Przegląd Księgarski 1946, nr 2–3, s. 51; 1948, nr 5, s. 80; nr 6, s. 94; nr 9, s. 146; nr 10, s. 167; nr 11, s. 184; nr 17, s. 260.

¹¹¹ Przegląd Księgarski 1948, nr 18, s. 280; nr 19, s. 296.

książkach. Były to *Macocha* i *Interesa familijne* Józefa Ignacego Kraszewskiego oraz *Słownik frazeologiczny* Henryka Galle i Antoniego Krasnowolskiego. Nie udało się ustalić, czy prace te miały być przeznaczone do udostępniania w wypożyczalni, czy też poszukiwano ich na indywidualne zamówienie klientów Księgarni.

Doskonałym źródłem informacji o działalności nakładczej Tadeusza Szczęsnego są katalogi wydawnicze jego firmy, które niewątpliwie można uznać za element reklamy. W Zakładzie Dokumentacji Księgoznawczej Biblioteki Narodowej znajdują się trzy tego typu publikacje¹¹². Są to małe kilkunastonicowe (3–4 s.) broszury formatu 12° zaopatrzone w sygnet firmy. Zawierają spis wydawnictw oferowanych przez Księgarnię Naukową z podziałem na nowości, lektury szkolne, publikacje w druku i w przygotowaniu. Żaden z katalogów nie zawiera daty druku, niemniej można określić przybliżony rok, z którego pochodzą, na podstawie oferowanych pozycji. Najwcześniej spośród nich ukazał się *Katalog wydawnictw Księgarni Naukowej T. Szczęsny i S-ka*, przypuszczalnie na przełomie 1946/1947 roku, ponieważ poleca znajdującą się w druku pracę J. Umińskiego *Królestwo Boże na ziemi*, którą wydano w 1947. Pozostałe muszą pochodzić z 1949 roku, można o tym wnioskować na podstawie adresu firmy (Rynek Staromiejski 30), jaki jest w nich zamieszczony. Księgarnia Szczęsnego mieściła się w tym lokalu tylko przez krótki okres w drugiej połowie 1949 roku. Wszystkie katalogi były skierowane zarówno do nabywców indywidualnych, jak i do księgarzy. Świadczy o tym fakt zamieszczenia obok poszczególnych pozycji cen wraz z informacją o wysokości rabatu – od 25 do 30% oraz o systemie sprzedaży 13/12¹¹³.

Do reklamowania swojej oferty księgarskiej Szczęsny wykorzystywał katalogi, ale również bardzo często tylne okładki wydanych przez siebie książek. Umieszczał na nich wykaz dostępnych w sprzedaży wydawnictw Księgarni Naukowej, jak i tytuły prac znajdujących się wówczas w przygotowaniu lub w druku. Dzięki temu możemy się zorientować w rozmiarach działalności nakładowej Tadeusza Szczęsnego, poznać jego plany wydawnicze.

Inną formą popularyzacji wydawnictw Księgarni Naukowej było rozsyłanie egzemplarzy do redakcji różnych czasopism. Dzięki temu na ich łamach ukazywały się informacje o nowo opublikowanych pozycjach, np. w rubryce *Książki Nadesłane* w „Arkonie”, toruńskim miesięczniku poświęconym kulturze i sztuce oraz w „Alma Mater Thoruniensis” – miesięczniku wydawanym staraniem i nakładem „Bratniej Pomocy” Studentów UMK¹¹⁴.

¹¹² Biblioteka Narodowa, Zakład Dokumentacji Księgoznawczej, Katalogi firm księgarskich i wydawniczych: Księgarnia Naukowa T. Szczęsny i S-ka.

¹¹³ Zwyczajowo po zakupie 12 egzemplarzy książek hurtem nabywca otrzymuje dodatkowo 13 egzemplarz bezpłatnie. Stąd też święto księgarzy obchodzone jest 13 XII.

¹¹⁴ Książki nadesłane, Arkona 1947, nr 1–2, s. [28] oraz Alma Mater Thoruniensis 1946, nr 5/6, s. 28.

Księgarnia Naukowa angażowała się we wszelkiego rodzaju wydarzenia kulturalne, w których udział był jednocześnie pewną formą reklamy. Przykładem może być uczestnictwo w wystawie książek zorganizowanej w dniu Święta Oświaty 3 maja 1946 roku, podczas której Księgarnia Szczęsnego prezentowała beletrystykę. Ekspozycja była otwarta dla publiczności od godziny 9 do 16 i cieszyła się sporym zainteresowaniem wśród miłośników książki¹¹⁵.

Ubożnym źródłem dochodu, a zarazem elementem przyciągającym klientów była Kolektura Loterii Państwowej istniejąca przy Księgarni od samego początku, jeszcze na ul. Szerokiej 26/28¹¹⁶. O jej działalności informowały anonse zamieszczane w „Głosie Demokratycznym”, które jednocześnie zachęcały do kupna „najszcześniejszych losów”.

Wypożyczalnia

Zaczątek wypożyczalni stanowił prywatny księgozbiór Tadeusz Szczęsnego oraz książki żony – Janiny, które udało się ocalić z Powstania Warszawskiego¹¹⁷. W czasie okupacji cenniejsze książki z rodzinnej biblioteki były przechowywane w specjalnej skrytce urządzonej w mieszkaniu. Dzięki temu nie uległy one zniszczeniu i po przewiezieniu ich przez Stanisława Skoniecznego do Torunia stały się podstawą nowo tworzonej wypożyczalni. Początkowo liczyła ona 3 tysiące tytułów, wkrótce poprzez zakupy powiększono ją o dalsze 2 tysiące. Wypożyczalnia działała na zasadzie odpłatności; użytkownik obok wniesionej wcześniej kaucji musiał także uiszczać opłaty (w nie ustalonej wysokości) za udostępniane egzemplarze. Księgozbiór wypożyczalni możemy częściowo zrekonstruować dzięki książkom przechowywanym w zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej. Zostały one zakupione do biblioteki w kilku partiach w 1949 roku; łącznie 346 książek w 577 wol. i 18 tytułów czasopism w 51 wol.¹¹⁸ Poszczególne egzemplarze zaopatrzone są w pieczęć z tekstem „Wypożyczalnia książek Księgarni T. Szczęsny Toruń, Szeroka 26/28”. W późniejszym okresie, w związku ze zmianą adresu firmy oraz zawiązaniem spółki, tekst pieczęci uległ zmianie na: „Wypożyczalnia książek Księgarni Naukowej T. Szczęsny i S-ka Toruń, Rynek Staromiejski 36”. Numer inwentarzowy książek dopisywano ręcznie. Część egzemplarzy zakupionych przez Bibliotekę Uniwersytecką

¹¹⁵ *Wystawy książek polskich w dniu „Święta Oświaty”*, Robotnik Pomorski 1946, nr 116, s. 6.

¹¹⁶ *Głos Demokratyczny* 1946, nr 5, s. 8; nr 26, s. 12; nr 28, s. 8; nr 31, s. 8; nr 32 s. 7.

¹¹⁷ Rozmowa z Janiną Szczęsną z dnia 20 listopada 1997. W trakcie spotkania p. J. Szczęsna sprostowała informacje zawarte w art. *Świat naukowy...* (Robotnik Pomorski 1946, nr 141, s. 6). Autor relacji podaje w nim, że biblioteka Szczęsnego była zamurowana w piwnicy i zawierała szereg „białych kruków”. Jest to niezgodne z faktami podanymi przez p. Szczęsną.

¹¹⁸ BG UMK, Sekcja dokumentów życia społecznego: Rejestr nabytków 1948/1949; BG UMK, Oddział opracowania zbiorów: Księga inwentarzowa t. 20, s. 206–219.

zachowała oryginalną oprawę. Najczęściej jest to sztywna półpłócienna okładzina pokryta papierem marmurkowym w różnych odcieniach koloru niebieskiego albo gładkim beżowym.

Jeśli chodzi o zawartość treściową księgozbioru wypożyczalni można stwierdzić, że była to przed wszystkim literatura rekreacyjna, np. powieści Marii Rodziewiczówny, *Między ustami a brzegiem pucharu* (Warszawa b.r.), *Straszny dziadunio* (Poznań 1946), Tadeusza Dołęgi Mostowicza, *Dr Murek zredukowany* (Warszawa 1939), *Drugie życie doktora Murka* (Warszawa 1939), Kornela Makuszyńskiego, *Człowiek znaleziony w nocy* (Warszawa 1932), *Romantyczne i dziwne opowieści* (Warszawa 1929), *Perły i wieprze* (Warszawa b.r.). Bardziej wymagającym czytelnikom wypożyczalnia Tadeusza Szczęsnego oferowała *Pisma Adama Asnyka* (Warszawa 1924), Antoine de Saint Exupery, *Nocny lot* (Warszawa b.r.), Jarosława Iwaszkiewicza, *Młyn nad Utratą* (Warszawa 1937), *Pasje błędomirskie* (Warszawa 1938), Grazii Deledda – laureatki Nagrody Nobla, *Trzcinę na wietrze* (Warszawa 1934), *Czarodziejską górę* Tomasa Manna (Warszawa 1930), *Chłopów* Władysława Reymonta (Warszawa b.r.). Wypożyczano także prace o charakterze popularnonaukowym i naukowym np. Stefana Zweiga, *Triumf i tragizm Erazma z Rotterdamu* (Warszawa 1936), Jeremiego Wasiutyńskiego, *Kopernik twórca nieba* (Warszawa 1936), Adama Czartoryskiego, *Katechizm rycerski* (Warszawa 1916). W wypożyczalni udostępniano także książki z zakresu filozofii, m.in. *Podbój szczęścia* (Warszawa 1935), pracę angielskiego logika i etyka Bertranda Russella. Również miłośnicy poezji mogli znaleźć coś dla siebie: *Niektóre poezje* Andrzeja i Piotra Zbylitowskich (Kraków 1860), *Ballady i pieśni* Edwarda Leszczyńskiego (Kraków 1916), *Laur poetycki* Kazimierza Wierzyńskiego (Warszawa 1930). Nie zapomniano o młodych czytelnikach, którzy mogli zapoznać się z przygodami Hanusza Bystrego, głównego bohatera *Oka proroka* Władysława Łozińskiego (Lwów 1922), śledzić losy *Olafa syna Auduna* Sigrid Undset (Warszawa 1938).

Wydawnictwa zakupione do wypożyczalni po 1945 roku odzwierciedlają bardzo popularną w polskim powojennym piśmiennictwie tematykę. Są to publikacje w znacznej mierze poświęcone problematyce obozowej: Pelagia Lewińska, *Oświęcim. Pogarda i triumf człowieka* (Paryż 1946), Włodzimierz Wnuk, *Obóz kwarantanny. Wspomnienia z Sachsenhausen* (Kraków 1946), Adam Paszkowicz, *Wróciłem z Mauthausen* (Łódź 1946). Znalazły się tu także wydawnictwa dokumentujące zbrodnie popełnione na narodzie żydowskim: Gerszon Toffet, *Zagłada Żydów żółkiewskich* (Łódź 1946), Szymon Datner, *Walka i zagłada białostockiego ghetta* (Łódź 1946), Natan Szternfinkiel, *Zagłada Żydów Sosnowca* (Katowice 1946). Wypożyczalnia oferowała także prace podsumowujące miniony okres: Ludwik Christians, *Piekło XX wieku. Zbrodnia, hart ducha i miłosierdzie* (Warszawa 1946), Waclaw Zawadzki, *Od Monachium do drugiej wojny światowej* (Warszawa 1946). Nie brak

też pozycji podchodzących w zgoła odmienny sposób do tragicznych wydarzeń drugiej wojny światowej, jak praca przygotowana przez Ludwika Straszewicza *Śmiech w kajdanach. Kawały warszawskie w czasie okupacji* (Wrocław 1946). W wypożyczalni pojawiły się także wydawnictwa poruszające problematykę ważną dla rodzącej się demokracji ludowej: Nina Assorodobraj, *Początki klasy robotniczej. Problem rąk roboczych w przemyśle polskim epoki stanisławowskiej* (Warszawa 1946).

Wypożyczalnia miała czterech stałych pracowników; trzy panie – Helena Kellerowa, Stanisława Preisnerowa oraz Jadwiga Koranyi – żona prof. Karola. Wszystkie pochodziły z Lwowa¹¹⁹. Jadwiga Koranyi była zatrudniona przez krótki okres, jedynie do końca 1946 roku¹²⁰. Stanisława Preisnerowa, żona Waleriana Preisnera, romanisty i bibliotekarza w Bibliotece Głównej UMK, rozpoczęła pracę w Księgarni z dniem 1 XII 1946¹²¹. W firmie Szczęsnego pozostała do końca jej istnienia, a nawet po przejęciu Księgarni przez Veritas. Pełniła wówczas funkcję biuralistki¹²². Czwartą osobą zatrudnioną w wypożyczalni, odpowiedzialną za wszelkie prace związane z dbałością o stan księgozbioru, był pochodzący z Wilna Józef Kotlarczyk, przyszły malarz i profesor UMK, wówczas student „sztuk pięknych”¹²³; praca w wypożyczalni była dla niego niewiele znaczącym epizodem, jak można wzmiankować z tego, że w kwestionariuszu osobowym wypełnionym w momencie zatrudnienia na toruńskiej uczelni nie wspomniał o tym fakcie¹²⁴.

Wypożyczalnia funkcjonowała do końca istnienia firmy, chociaż stopniowo rozpoczęła się wyprzedaż książek. Zakupiła je Biblioteka Główna UMK, która już wcześniej zaopatrywała się u Szczęsnego. Dnia 31 stycznia 1949 roku biblioteka zakupiła 105 pozycji książkowych w 108 woluminach oraz 9 tytułów czasopism, 7 lutego dalsze 107 książek w 116 woluminach. Ostatnie duże zakupy pochodzą z 12 lutego 1949 roku i obejmują 50 egzemplarzy¹²⁵.

Księgozbiór, który nie zainteresował Biblioteki Uniwersyteckiej, został przejęty, wraz z całym majątkiem Księgarni Naukowej, przez Veritas.

Likwidacja firmy

Początki istnienia Księgarni Naukowej to okres wielkiego rozmachu i działalności na dwóch polach – księgarskim i wydawniczym. W tym czasie T.

¹¹⁹ List J. Szczęsnej z dnia 26 II 1998.

¹²⁰ Arch. UMK: Koranyi Karol K 1/297, s. 2, 48.

¹²¹ Arch. UMK: Preisner Walerian K 11/135, Kwestionariusz osobowy z 21 XII 1945, s. 33, s. 188.

¹²² Tamże, Życiorys z 12 VI 1947, s. 27, Ankieta personalna z 27 XI 1953, s. 15–17.

¹²³ List J. Szczęsnej z dnia 26 II 1998.

¹²⁴ Arch. UMK: Kotlarczyk Józef K–37 N/33, Kwestionariusz osobowy z 9 XI 1961, s. 1.

¹²⁵ BG UMK, Sekcja dokumentów życia społecznego: Rejestr nabytków 1949, poz. 182, 241, 301.

Szczęśny nie zaniedbywał żadnych okazji, które mogły mu ułatwić prowadzenie firmy. Do takich należy zaliczyć kontakty towarzyskie i służbowe. W przypadku tych ostatnich bardzo ważna była przynależność do stowarzyszeń zawodowych konsolidujących środowisko księgarskie i wydawnicze. W związku z tym toruński nakładca zapisał się do Polskiego Towarzystwa Wydawców Książek¹²⁶, dodatkowo zarejestrował także swoją firmę w Związku Księgarzy Polskich¹²⁷. Członkostwo obu tych stowarzyszeń uprawniało go do zakupu książek z rabatem od 25 do 35% ceny sprzedaży.

Nawet najbardziej wszechstronna działalność Tadeusza Szczęsnego i jego aktywność w poszukiwaniu możliwości rozwoju firmy nie uchroniła jednak Księgarni Naukowej przed likwidacją. Pierwszym widomym tego znakiem była rezygnacja z prowadzenia wydawnictwa. Zawieszenie działalności nakładowej wiązało się z coraz większymi trudnościami, na jakie napotykał Tadeusz Szczęśny, a które wynikały z zaostrzającej się sytuacji politycznej. Na początku 1947 roku rozpoczęła się tzw. „bitwa o handel”, czyli tendencja do likwidowania bądź redukowania udziału sektora prywatnego w działalności gospodarczej. Dążono do tego poprzez wprowadzenie obowiązku uzyskiwania specjalnych zezwoleń na prowadzenie działalności handlowej oraz utworzenie Biura Cen przy Ministerstwie Przemysłu i Handlu, którego komisje kontroli cen stały się postrachem wydawców i księgarzy. Dodatkowo jeszcze przedsiębiorców prywatnych osłabiano materialnie poprzez drastyczne podwyższanie stawek podatkowych (domiary)¹²⁸. W wyniku tych zmian i utrudnień Księgarnia Naukowa od 1947 roku ograniczała swoją działalność wydawniczą.

Nakładem Księgarni Naukowej ukazały się łącznie 32 prace, 14 firmowanych przez Uniwersytet Mikołaja Kopernika oraz 18 wydanych z inicjatywy toruńskiego księgarza – wydawcy. Rozpatrując działalność Szczęsnego pod względem aktywności w poszczególnych latach, można stwierdzić, iż najbardziej owocny był rok 1946. Ukazało się w nim 15 publikacji, w tym 11 wydawnictw UMK. Rok następny – 1947 to pięciokrotny spadek produkcji wydawniczej. Wyszły wówczas tylko trzy prace, ale za to ich objętość jest znacznie większa i wynosi przeciętnie 170 stron. Następane lata to próba powrotu do poprzedniej bogatej produkcji wydawniczej. W roku 1948 ukazało się 7 nowych publikacji oraz dalsze zeszyty *Historii Polski*, w 1949 już tylko 7 książek. Jest to też ostatni rok funkcjonowania wydawnictwa.

Następnym etapem ograniczania aktywności oficyny były przymusowe zmiany lokalu na coraz mniejsze i mniej reprezentacyjne. Już w momencie, gdy Księgarnia Naukowa mieściła się jeszcze przy Rynku Staromiejskim 30,

¹²⁶ Wykaz firm należących do Polskiego Towarzystwa Wydawców Książek, Przegląd Księgarski 1947, nr 6–7, s. 147.

¹²⁷ Spis księgarń i wypożyczalni książek zarejestrowanych w Związku Księgarzy Polskich, Warszawa 1948, s. 71.

¹²⁸ A. Kondęk, op. cit., s. 173.

znalazła się w wykazie sklepów zaplanowanych do przejścia. Miało to nastąpić w pierwszej połowie 1950 roku. Lokal wraz z wyposażeniem przeznaczono dla Centrali Handlu Przemysłu Papierniczego na sprzedaż detaliczną wyrobów papierniczych, ostatecznie jednak ulokowano tam księgarnię Domu Książki¹²⁹. Możliwe, iż tylko dzięki zmianie lokalu (Rynek Staromiejski 17) Tadeuszowi Szczęsnemu udało się przedłużyć istnienie firmy o kilka miesięcy.

Księgarnia Naukowa T. Szczęsny istniała jeszcze w pierwszej połowie 1950 roku, ponieważ znajdujemy ją w Wykazie sklepów detalicznych sektora prywatnego czynnych w Toruniu na dzień 1 maja 1950 roku. Jako źródło zaopatrzenia oprócz wydawnictw własnych podano tu firmy już wcześniej współpracujące z Tadeuszem Szczęsnym: Gebethner i Wolff, Trzaska, Evert i Michalski, Księgarnia Akademicka z Poznania oraz nową placówkę – Dom Książki z Bydgoszczy¹³⁰.

Ostatni okres funkcjonowania prywatnych firm księgarskich to rok 1951. Istniał już wówczas Dom Książki, który stopniowo przejmował prywatne księgarnie. Ich właściciele zmuszano do rezygnacji utrudniając pracę, odmawiając zezwolenia na prowadzenie działalności handlowej. Wobec bardziej opornych stosowano drastyczniejsze środki. Do takich osób można zaliczyć Tadeusza Szczęsnego, którego pod koniec 1950 roku aresztowano, a następnie oskarżono o przestępstwa dewizowe. Początkowo przetrzymywano go w toruńskim areszcie, później przewieziono do więzienia w Bydgoszczy, gdzie był bity¹³¹. Sąd Wojewódzki w Bydgoszczy skazał Tadeusza Szczęsnego na 4 lata pozbawienia wolności¹³². Jednak po kilku miesiącach więzienia toruński księgarz został zwolniony.

Podczas gdy jej mąż przebywał w więzieniu, Janina Szczęsna zmuszona do zamknięcia księgarni zdecydowała się w pierwszych miesiącach 1951 roku przekazać nie funkcjonującą firmę, tj. lokal, wydawnictwa własne oraz zasób księgarni za symboliczną złotówkę PAXowi¹³³. Stowarzyszenie PAX samo nie prowadziło działalności handlowej, było jednak właścicielem Spółki Wydawniczej PAX. W jej skład z kolei wchodziły dwie duże instytucje: Centrala Przemysłowo-Handlowa Inco oraz Centrala Veritas. Przejmowały one w „dzierzawę” zagrożone likwidacją przedsiębiorstwa prywatne. Opłata była symboliczna. Inco lub Veritas wchodził w posiadanie majątku, natomiast właściciel

¹²⁹ AP Toruń: MRN i ZM w Toruniu 813, Wykaz samolikwidujących się sklepów 1950, s. 5, 11, 15.

¹³⁰ AP Toruń: MRN i ZM w Toruniu 802, Wykaz przedsiębiorstw handlowych, państwowych, samorządowych i prywatnych oraz sklepów 1947–1950, s. 71.

¹³¹ Rozmowa z J. Szczęsną z dnia 20 listopada 1997. W Wydziale Karnym Sądu Rejonowego w Toruniu znajduje się tylko numer sprawy K 342/1951 oraz informacja o współpodejrzanych Janinie Szczęsnej i Mieczysławie Szczęsnym. Niestety repertorium z 1951 roku, w którym opisano przebieg sprawy, zaginęło.

¹³² Arch. Inco-Veritas: Szczęsny Tadasz, Ankieta personalna.

¹³³ Rozmowa z J. Szczęsną z dnia 20 listopada 1997.

w zamian za to pozostawał nadal w firmie, ale już w charakterze pracownika¹³⁴. Schemat ten wystąpił także w przypadku Księgarni Naukowej. Jednak współpraca Janiny Szczęsnej z nowym właścicielem nie układała się dobrze. Wkrótce opuściła ona Toruń i przeniosła się do Warszawy, gdzie znalazła zatrudnienie w Instytucie Wydawniczym PAX. Dołączył do niej, zwolniony po kilku miesiącach więzienia, Tadeusz Szczęsny.

Firma Veritas przejęła asortyment Księgarni Naukowej łącznie z zapasami wydawnictw T. Szczęsnego, których sprzedaż prowadziła w dalszym ciągu¹³⁵. Weszła ona także w posiadanie księgozbioru wypożyczalni uszczuplonego o pozycje sprzedane wcześniej Bibliotece Uniwersyteckiej. Cała lewa strona lokalu zastawiona była wówczas regałami z książkami przeznaczonymi do wypożyczania, wśród których były także egzemplarze sygnowane pieczęcią T. Szczęsnego¹³⁶. Wypożyczalnia funkcjonowała pod szyldem PAXu do czasu przejścia lokalu przy Rynku Staromiejskim 17 przez Wojewódzką Izbę Adwokacką w 1965 roku¹³⁷ i przeprowadzki katolickiej księgarni na ul. Łazienną. Wówczas to wydawnictwa Szczęsnego składowano na otwartym powietrzu, przy kamienicy na rogu ul. Panny Marii¹³⁸, przypuszczalnie przed przewiezieniem ich do nowej siedziby Veritasu. Nakłady T. Szczęsnego były nadal sprzedawane, systematycznie dokonywano tylko zmiany ceny, dostosowując ją do obowiązujących wówczas stawek. Na obecnym etapie poszukiwań nie udało się niestety ustalić, co stało się z księgozbiorem wypożyczalni po przeprowadzce księgarni Veritasu na ul. Łazienną.

Późniejsze losy Tadeusza Szczęsnego

Tadeusz Szczęsny, nazywany przez niektórych mieszkańców grodu Kopernika „Toruńskim Altenbergiem”, dzięki swoim kwalifikacjom z zakresu edytorstwa otrzymał posadę kierownika działu technicznego w największym katolickim wydawnictwie, jakim był PAX. Na powyższym stanowisku pracował od 1951 do 1953 roku¹³⁹. W tym czasie wraz z Władysławem Seńko przygotował do druku pierwszy tom *Listów św. Hieronima* w tłumaczeniu księdza Jana Czuja, wówczas dziekana Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Warszawskiego. W trakcie tej współpracy przyszył mediewista i pracownik Instytutu Socjologii PAN, prof. dr hab. W. Seńko, miał możliwość – jak sam wspomina

¹³⁴ *Prawda o PAXie i Piaseckim (Cykl 16 audycji)*, Londyn 1968, s. 42–43.

¹³⁵ Rozmowa z prof. Z. Kruszelnickim z dnia 21 kwietnia 1998.

¹³⁶ Rozmowa z prof. Z. H. Nowakiem z dnia 17 kwietnia 1998, rozmowa z prof. Z. Kruszelnickim z dnia 21 kwietnia 1998.

¹³⁷ Sąd Wojewódzki w Toruniu, Księga Wieczysta nr 857.

¹³⁸ Rozmowa z prof. Z. H. Nowakiem z dnia 17 kwietnia 1998.

¹³⁹ Stowarzyszenie Dziennikarzy RP, Akta osobowe członków: Szczęsny Tadeusz.

– uczenia się od Tadeusza Szczęsnego trudnej sztuki redakcyjnej i wydawniczej. Toruński księgarz musiał wyrzucić duże wrażenie i wykazać się wysokim poziomem wiedzy edytorskiej, skoro po przeszło czterdziestu latach Władysław Seńko nadal pamięta go jako wybitnego redaktora¹⁴⁰. W 1953 roku T. Szczęsny został oddelegowany do redakcji „Słowa na Śląsku” i „Słowa na Warmii i Mazurach” – niedzielnych dodatków do „Słowa Powszechnego”. W tym okresie pisał szereg poświęconych językowi polskiemu, bądź okolicznościowych artykułów zamieszczanych na łamach tych czasopism¹⁴¹. Działalność dziennikarską kontynuował w trakcie pracy na stanowisku redaktora naczelnego „Katolika” w Opolu, gdzie był zatrudniony od 1954 roku. W czerwcu 1958 roku w związku z chorobą serca powrócił do Warszawy. W dalszym ciągu pracował w redakcjach czasopism katolickich wydawanych przez PAX, m.in. w „Słowie Powszechnym”, wstąpił także do Stowarzyszenia Dziennikarzy Polskich. W maju 1961 roku zrezygnował ze współpracy z Instytutem Wydawniczym PAX. W następnych latach pracował w wielu różnych wydawnictwach i redakcjach czasopism, w których zajmował się technicznym przygotowaniem materiałów do druku. Wysokie wymagania, jakie stawiał sobie, ale także swoim współpracownikom, bezkompromisowość w ocenie ludzi i ich postępowania utrudniały mu życie i przyczyniły się do częstych zmian miejsca pracy. Ostatecznie w 1978 roku przeszedł na zasłużoną emeryturę po siedmiu latach pracy na stanowisku starszego redaktora w Wydawnictwach Przemysłowych „WEMA”¹⁴². W trakcie wielu lat pracy w środowisku dziennikarskim T. Szczęsny zawarł przyjaźnie, które przetrwały upływ czasu.

¹⁴⁰ W. Seńko, Wspomnienie o śp. Tadeuszu Szczęsnym. Maszynopis w dyspozycji rodziny.

¹⁴¹ Były to m.in. następujące teksty: *Gwara – mowa ojców a kult mowy ojczystej*, Słowo na Warmii i Mazurach 1953, nr 19; *Mowa polska*, Słowo na Warmii i Mazurach 1953, nr 20; *Pozostaw nas związanych z naszą Ojczyzną*, Słowo Powszechne 1953, nr 287. Później także następujące artykuły: *Śląski kalendarz historyczny*, Katolik 1955, nr 5; *Ojciec sceny narodowej*, Katolik 1955, nr 16/17; *Dziesięć lat przeobrażeń*, Katolik 1955, nr 47. Wykaz artykułów jak i powyższe fakty podaję na podstawie deklaracji i akt osobowych członków Stowarzyszenia Dziennikarzy Polskich oraz Stowarzyszenia Dziennikarzy PRL znajdujących się w dyspozycji Stowarzyszenia Dziennikarzy RP.

¹⁴² Od 1961 roku T. Szczęsny był zatrudniony w następujących warszawskich redakcjach: 1.06.1961–28.02.1962 wydawnictwa „Ars Christiana” – zastępca red. naczelnego; 1.03.1961–31.01.1963 „Walka z Alkoholizmem” miesięcznik Głównego Społecznego Komitetu Przeciwalkoholowego – redaktor; 1.02.1963–31.05.1964 miesięcznik „Caritas” – redaktor; 1.06.1964–31.10.1965 „Za i Przeciw” tygodnik Chrześcijańskiego Stowarzyszenia Społecznego – redaktor, inspektor terenowy; 1.01.1966–31.12.1969 „Bibliotekarz” i „Poradnik Bibliotekarza” Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich – redaktor techniczny; równolegle: 1.04.1967–14.04.1971 „Elektrim” dział wydawniczy, pół etatu; 14.04.1971–31.03.1978 Wydawnictwa Przemysłu Maszynowego „WEMA”. Powyższe informacje opieram na kwestionariuszach osobowych znajdujących się w aktach osobowych Tadeusza Szczęsnego w archiwum Wydawnictw Przemysłowych „WEMA”.

Niecodziennym dowodem jest tutaj wiersz poświęcony jego osobie, autorstwa Harrego Dudy¹⁴³.

Tadeusz Szczęsny nie wycofał się całkowicie z aktywnego życia, w 1983 roku zapisał się do Stowarzyszenia Dziennikarzy Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej¹⁴⁴. Jednak coraz bardziej dokuczaly mu metalowe odłamki w kręgosłupie i w biodrze – pozostałość z rany odniesionej w bitwie pod Kutnem w 1939 roku, przypominało o sobie chore serce.

Tadeusz Szczęsny zmarł 25 września 1991 roku, pochowano go na cmentarzu na Wólce Węglowej w Warszawie. Na nagrobku widnieje epitafium: „Tadeusz Szczęsny – żołnierz Armii Krajowej”¹⁴⁵.

Księgarnia Naukowa Tadeusza Szczęsnego była najważniejszą, a zarazem największą firmą wydawniczą w Toruniu w pierwszych latach powojennych. Dobrze zapisała się w historii miasta, przyczyniając się do wypełnienia dotkliwej luki w zapotrzebowaniu na polską książkę. Jej działalność była szczególnie ważna i pożądana w pierwszym etapie organizowania się Biblioteki Głównej UMK oraz poszerzania księgozbioru przez Książnicę Miejską. Firma Szczęsnego oferowała dostęp do nowych publikacji wydawanych przez pierwsze odradzające się oficyny, ułatwiała nabycie starszych, a przede wszystkim prowadziła własną działalność nakładową. Jej rangę stanowiła nie liczba wydanych pozycji, ale ich merytoryczne walory oraz staranny dobór autorów, z którymi współpracowała firma¹⁴⁶. Wart podkreślenia jest fakt, że w większości byli to luminarze nauki polskiej, na których prace czekano. Druki Księgarni Naukowej trafiły do licznych domowych księgozbiorów studentów, uczniów, nauczycieli, także profesorów¹⁴⁷ oraz amatorów wiedzy i miłośników książki. Anglojęzyczny „Biuletyn” rozesłany został do 200 zagranicznych placówek astronomicznych¹⁴⁸. Poszczególne tytuły wydawane przez T. Szczęsnego znajdują się obecnie w wielu bibliotekach naukowych, m.in. w Bibliotece Narodowej, Bibliotece UMK, Bibliotece Polskiej Akademii Nauk w Gdańsku. Dorobek jego oficyny, co zrozumiale, przechowywany jest w Książnicy Miejskiej im. Mikołaja Kopernika w Toruniu oraz w innych bibliotekach tego regionu, np. w Bibliotece Pedagogicznej i Miejskiej Bibliotece Publicznej w Inowrocławiu. Nakłady

¹⁴³ H. Duda, *Przepaść igielnego ucha*, Opole 1998, s. 138.

¹⁴⁴ Legitymacja członkowska Stowarzyszenia Dziennikarzy PRL Nr 6706 wystawiona w 1983 r.

¹⁴⁵ Rozmowa z J. Szczęsną z dnia 20 listopada 1997.

¹⁴⁶ Mówił o tym (8 maja 1998) w rozmowie ze mną prof. M. Biskup, wówczas student historii.

¹⁴⁷ W zbiorach Biblioteki Głównej UMK zachowały się egzemplarze z rękopiśmiennymi dedykacjami autorów dla profesorów toruńskiej uczelni.

¹⁴⁸ C. Łubieńska-Iwaniszewska, *Moje pierwsze lata na UMK...*, s. 184–185.

Księgarni Naukowej, ze względu na swój popularnonaukowy charakter, trafiły również do bibliotek szkolnych, gdzie w dalszym ciągu są udostępniane uczniom. Świadczy o tym księgozbiór Biblioteki I Liceum Ogólnokształcącego im. M. Kopernika, najstarszej biblioteki szkolnej Torunia, który zawiera prace Edwarda Passendorfera: *Bogactwa kopalne ziem polskich, Jak powstał Bałtyk, Przeszłość ziemi i metody jej badania, O wieku ziemi* przybliżające zagadnienia geologii, książkę Konrada Górskiego, *Poezja jako wyraz* oraz broszurę Kazimierza Hartleba, *Mikołaj Kopernik*. Wytwory firmy T. Szczęsnego budzą zainteresowanie bibliofilów traktujących je jako „powojenne toruńskie inkunabuły”. Niektóre pozycje są wysoko licytowane na toruńskich aukcjach (np. T. Czeżowskiego *O uniwersytecie i studiach uniwersyteckich* oraz M. Bogusławskiej *Gospoda pod Modrym Fartuszkciem*)¹⁴⁹.

Księgarnię Naukową powołał do istnienia Tadeusz Szczęsny i to on był główną postacią, która decydowała o kierunku i stopniu rozwoju firmy. Tylko dzięki jego pasji i zaangażowaniu w działalność księgarską powstała instytucja, z którą konkurować nie mogła żadna ówczesnie istniejąca w Toruniu księgarnia czy wydawnictwo. Poparcie dla swoich zamierzeń znalazł u profesorów organizującego się w tym czasie Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, a z kolei uczelnia miała dzięki temu możliwość publikowania prac naukowych swoich pracowników. Gdyby nie zmieniające się warunki polityczne, a co za tym idzie likwidacja firmy, Księgarnia Naukowa mogła stać się jedną z ważniejszych prywatnych placówek wydawniczych na tym terenie.

Do artykułu dołączony jest katalog 32 wydawnictw Księgarni Naukowej T. Szczęsny i S-ka. Numeracja obejmuje jednak 33 pozycje, ponieważ wydawana w zeszytach *Historia Polski* ukazywała się w 1946 i 1948 roku. Katalog ma układ chronologiczny według daty wydania. Wewnątrz poszczególnych lat szeregowanie jest alfabetyczne. Opis bibliograficzny czasopisma oparty jest na pracy M. Janowskiej *Opis bibliograficzny wydawnictw ciągłych* (interpretacja postanowień PN – N – 01152 – 02), Warszawa 1996. Dla wydawnictw zwartych zastosowano normę PN – 82 – N – 01152.01. Uwzględniono trzeci stopień szczególności. Dla dodatkowej czytelności tytuły poszczególnych prac zaznaczono kursywą. Strefę ISBN pominięto, ponieważ publikacje te ukazały się przed wprowadzeniem znormalizowanego numeru książki. Wydawnictwa wielotomowe opisano metodą na dwóch poziomach. Opis sporządzony jest z autopsji na podstawie książek przechowywanych w księgozbiórze Biblioteki Głównej UMK i Książnicy Miejskiej im. Mikołaja Kopernika w Toruniu¹⁵⁰.

¹⁴⁹ M. Pater, M. Hałas *Katalog I toruńskiej aukcji książek i czasopism*, Toruń 1993; M. Pater, M. Hałas, *Katalog II toruńskiej aukcji książek i czasopism*, Toruń 1993.

¹⁵⁰ W przypadku dwóch prac (Ewa Szelburg-Zarembina *Wesołe historie* oraz S. Hoszowski,

**Katalog wydawnictw Księgarni Naukowej
T. Szczęsny i S-ka**

1946

Bogusławska Maria

1. *Gospoda pod Modrym Fartuszkciem: Powieść z dziejów Torunia XVII wieku* / Maria Bogusławska ; Opracował graficznie Zygfryd Gardzielewski. — Toruń : Nakładem Księgarni Naukowej T. Szczęsny i S-ka, 1946 (Toruń : Drukarnia Toruńska pod Zarz. Państw. Nr 1) . — 162 s. ; 20 cm

oprawa: tektura, okładz. górna — szarozielona z rysunkiem gospody, okładz. dolna — biała z niebieskim emblematem „KNTS”

Bulletin

2. *Bulletin of the Astronomical Observatory in Toruń = Biuletyn Obserwatorium Astronomicznego w Toruniu* / Oprac. Władysław Dziewulski . — Nr 1 . — Toruń : Nakładem Księgarni Naukowej T. Szczęsny i S-ka, 1946 (Toruń : Drukarnia pod Zarz. Państw. Nr 2) . — 39, [1] s. ; 17 cm . — (Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika) oprawa: tektura, czerwona podwójna ramka, tyt. w kolorach ramki, pośrodku herb Torunia, okładz. dolna — emblemat księgarni „KNTS”

Czeżowski Tadeusz

3. *Główne zasady nauk filozoficznych* / Tadeusz Czeżowski . — Wydanie drugie, przejrzane i uzupełnione podręcznika Propedeutyki filozofii . — Toruń : Nakładem Księgarni Naukowej T. Szczęsny i S-ka, 1946 (Toruń : Drukarnia pod Zarz. Państw. Nr 2) . — 198 s. : rys., wyk. ; 21 cm . — (Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika) oprawa: tektura szara, okładz. górna — czerwona podwójna ramka, tytuł w kolorze ramki, pośrodku herb Torunia.

4. *O naukach humanistycznych* / Tadeusz Czeżowski . — Toruń : Nakładem Księgarni Naukowej T. Szczęsny i S-ka, 1946 (Toruń : Drukarnia pod Zarz. Państw. Nr 2) . — 19, [1] s. ; 22 cm . — (Biblioteczka Powszechnych Wykładów Uniwersytetu Mikołaja Kopernika ; Nr 3)

oprawa: tektura szara, okładz. górna — niebieska podwójna ramka, tytuł w kolorze ramki, pośrodku herb Torunia, okładz. dolna — sygnety wydawniczy „KNTS”

5. *O uniwersytecie i studiach uniwersyteckich* / Tadeusz Czeżowski . — Toruń : Nakładem Księgarni Naukowej T. Szczęsny i S-ka, 1946 (Toruń : Drukarnia pod Zarz. Państw. Nr 2) . — 67, [1] s. ; 23 cm . — (Biblioteka Toruńska ; Nr 3)

oprawa: tektura szara, okładz. górna — zielona podwójna ramka, tytuł w kolorze ramki, pośrodku herb Torunia, okładz. dolna — sygnety wydawniczy „KNTS”

Górski Konrad

6. *Poezja jako wyraz : Próba teorii poezji* / Konrad Górski . — Toruń : Księgarnia Naukowa T. Szczęsny i S-ka, 1946 (Toruń : Drukarnia pod Zarz. Państw. Nr 2) . — 174, [2] s. ; 21 cm . — (Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika)

oprawa: tektura, szara ramka wewnątrz wypełniona na czerwono

B. Włodarski *Mały słownik historyczny*) z powodu ich braku w bibliotekach toruńskich skorzystałam z egzemplarzy znajdujących się w Bibliotece Narodowej. Podobna sytuacja wystąpiła w przypadku 12 zeszytu *Historii Polski i powszechnej*. Opisu tej pracy dokonałam na podstawie egzemplarza znajdującego się w prywatnym księgozbiornie prof. Jerzego Serczyka.

Hartleb Kazimierz

7. *Mikołaj Kopernik* / Kazimierz Hartleb . — Toruń : Nakładem Księgarni Naukowej T. Szczęsnego i S-ka, 1946 (Toruń : Drukarnia pod Zarz. Państw. Nr 2) . — 51, [1] s. : il. ; 21 cm . — (Biblioteka Toruńska)

oprawa: tektura szara, górna okładz. — zielona podwójna ramka, tytuł w kolorze ramki, pośrodku herb Torunia, okładz. dolna — sygnet wydawniczy „KNTS”

Historia

8. *Historia Polski i powszechna w krótkim zarysie*. — Toruń : Nakładem Księgarni Naukowej T. Szczęsnego i S-ka, 1946 (Toruń : Drukarnia pod Zarz. Państw. Nr 2)

oprawa: broszura

Zeszyt 1: *Polska Bolesławów: Tworzenie się średniowiecznego porządku. (wiek X—XII)* / Opracował Dr T[adeusz] L[adenberger] . — 26, [2] s. ; 21 cm

Zeszyt 2: *Polska dzielnicowa i odbudowa Królestwa Polskiego: miasta średniowieczne (wiek XII—XIV)* / Opracował B[ronisław] Włodarski . — 31, [1] s. ; 21 cm

Zeszyt 5: *Rzeczpospolita szlachecka w Polsce i monarchia absolutna na Zachodzie (wiek XVI—XVII)* / Opracował Dr T[adeusz] Ladenberger] . — 24, [4] s. ; 22 cm

Zeszyt 6: *Epoka oświecenia: rozbiory Polski: rewolucja francuska (wiek XVIII)* / Opracował Dr T[adeusz] Ladenberger . — 33, [3] s. ; 22 cm

Zeszyt 9: *Czasy zbrojnego pokoju i kapitalizmu: Naród polski w walce o byt (1871—1905)* / Opracował Dr T[adeusz] L[adenberger] . — 22, [2] s. ; 22 cm

Zeszyt 10: *Rewolucja 1905 r. : Pierwsza wojna światowa 1914—1918: Sprawa polska w latach 1905—1918* / Opracował Dr A[dam] Przyboś . — 28, [4] s. ; 22 cm

Jodłowski Stanisław, Taszycki Wojciech

9. *Słownik ortograficzny i zasady pisowni polskiej* / S[tanisław] Jodłowski; W[o]jciech Taszycki . — Toruń : Nakładem Księgarni Naukowej T. Szczęsnego i S-ka, 1946 (Toruń : Drukarnia pod Zarz. Państw. Nr 2) . — 527, [4] s. ; 15 cm

oprawa: tektura szara, okładz. górna — czarna podwójna ramka, tyt. w kolorze ramki

Passendorfer Edward

10. *Bogactwa kopalne ziem polskich* / Edward Passendorfer . — Toruń : Nakładem Księgarni Naukowej T. Szczęsnego i S-ka, 1946 (Toruń : Drukarnia pod Zarz. Państw. Nr 2) . — 39, [1] s. ; rys. ; 23 cm . — (Biblioteka Toruńska)

oprawa: tektura szara, górna okładz. — zielona podwójna ramka, tyt. w kolorze ramki, pośrodku herb Torunia, okładz. dolna — sygnet wydawniczy „KNTS”

11. *Budowa i życie skorupy ziemskiej* / Edwarda Passendorfer . — Toruń : Nakładem Księgarni Naukowej T. Szczęsnego i S-ka, 1946 (Toruń : Drukarnia pod Zarz. Państw. Nr 2) . — 20 s. : rys. ; 23 cm . — (Biblioteczka Powszechnych Wykładów Uniwersytetu Mikołaja Kopernika)

oprawa: tektura szara, górna okładz. — niebieska podwójna ramka, tyt. w kolorze ramki, pośrodku herb Torunia, okładz. dolna — sygnet wydawniczy „KNTS”

12. *Jak powstał Bałtyk* / Edward Passendorfer . — Toruń : Nakładem Księgarni Naukowej T. Szczęsnego i S-ka, 1946 (Toruń : Drukarnia pod Zarz. Państw. Nr 2) . — 31, [1] s. : rys. ; 21 cm . — (Biblioteczka Powszechnych Wykładów Uniwersytetu Mikołaja Kopernika)

oprawa: tektura szara, górna okładz. — niebieska podwójna ramka, tyt. w kolorze ramki, pośrodku herb Torunia, okładz. dolna — sygnet wydawniczy „KNTS”

13. *Przeszłość ziemi i metody jej badania* / Edward Passendorfer . — Toruń : Nakładem Księgarni Naukowej T. Szczęsnego i S-ka, 1946 (Toruń : Drukarnia pod Zarz.

Państw. Nr 2) . — 21, [1] s. : rys. ; 23 cm . — (Biblioteczka Powszechnych Wykładów Uniwersytetu Mikołaja Kopernika)

oprawa: tektura szara, górna okładz. — niebieska podwójna ramka, tyt. w kolorze ramki, pośrodku herb Torunia, okładz. dolna — sygnet wydawniczy „KNTS”

Preisner Walerian

14. *Pełnia życia i wyraz artystyczny : Studia i szkice literackie z dziedziny romanistyki / Walerian Preisner* . — Toruń : Księgarnia Naukowa T. Szczęśny i S-ka, 1946 (Toruń : Drukarnia pod Zarz. Państw. Nr 2) . — 85, [3] s. : il. ; 22 cm . — (Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika)

oprawa: tektura biała, okładz. górna — zielona podwójna ramka, tyt. niebieski, okładz. dolna — sygnet wydawniczy „KNTS”

Woliński Stefan

15. *Akt oskarżenia / Stefan Woliński* . — Toruń : Księgarnia Naukowa T. Szczęśny i S-ka, 1946 (Toruń : Drukarnia pod Zarz. Państw. Nr 2) . — 126, [2] s.; 23 cm

oprawa: tektura szara gładka, okładz. górna rys. klepsydry, okładz. dolna — sygnet wydawniczy „KNTS”

1947

Jarzęcki Aleksander

16. *Koszty sądowe. Teksty dekretów i rozporządzeń, dotyczących kosztów sądowych w sprawach cywilnych, rejestrowych i karnych wraz z tabelami, wyjaśnieniami i orzecznictwem / Opracował A[leksander] Jarzęcki* . — Toruń : Nakładem Księgarni Naukowej T. Szczęśny i S-ka, 15 VIII 1947 (Toruń : Druk. Toruńska Nr 4 Spółz. Wyd. „Wiedza”) . — 196 s. : tab. ; 21 cm

oprawa: tektura szara, bez znaków graficznych na górnej i dolnej okładz.

Szwedowski Stanisław

17. *Walka z przestępczością : Studium społeczne / Stanisław Szwedowski* . — Toruń : Księgarnia Naukowa T. Szczęśny i S-ka, 1947 (Toruń : Drukarnia pod Zarząd. Państw. Nr 2) . — 169, [3] s. : tab. ; 24 cm

oprawa: tektura brązowa, okładz. górna — czerwona „ramka”, tyt. biały na brązowym tle, pośrodku sygnet wydawniczy „KNTS”

Umiński Józef

18. *Królestwo Boże na ziemi: Krótka historia Kościoła powszechnego / Józef Umiński* . — Toruń : Księgarnia Naukowa T. Szczęśny i S-ka, 1947 (Toruń : Drukarnia pod Zarz. Państw. Nr 2) ; 16 cm

oprawa: tektura biała, okładz. dolna — sygnet wydawniczy „KNTS”

Część I . — 152 s. : mapy

Część II A : *Od wystąpienia Lutra do rewolucji francuskiej (1517 – 1789)* . — 69, [3] s.

1948

Czekanowski Jan

19. *Zagadnienia antropologii : Zarys antropologii teoretycznej / Jan Czekanowski*; okładkę projektowała A. Torwirtowa . — Toruń : Księgarnia Naukowa T. Szczęśny

i S-ka, 1948 (Toruń : Państwowe Toruńskie Zakłady Graficzne Oddz.: Drukarnia Nr 2). — 107, [1] s. : tab. ; 25 cm
 oprawa: tektura, niebieska (dwa odcienie) podwójna ramka o zaokrąglonych brzegach, tyt. w kolorach ramki, pośrodku herb Torunia, okładz. dolna — sygnet wydawniczy „KNTS”

Czeżowski Tadeusz

20. *O metafizyce jej kierunkach i zagadnieniach* / Tadeusz Czeżowski . — Toruń : Nakładem Księgarni Naukowej T. Szczęsny i S-ka, 1948 (Toruń : Drukarnia pod Zarz. Państw. Nr 2) . — 143, [1] s. ; 21 cm . — (Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika ; Nr 5)

oprawa: tektura szara, okładz. górna — czerwona podwójna ramka, tytuł w kolorze ramki, pośrodku herb Torunia, na karcie przedtytułowej sygnet wydawniczy „KNTS”

Historia

21. *Historia Polski i powszechna w krótkim zarysie*. — Toruń : Nakładem Księgarni Naukowej T. Szczęsny i S-ka, 1948 (Inowrocław : Państwowe Toruńskie Zakłady Graficzne Oddział: Drukarnia Nr 2)

oprawa: broszura

Zeszyt 3 : *Polska Jagiellonów: Europa na przełomie wieków średnich i nowych (wiek XIV — XV)* / Opracowała H[anna] Pazyryzna . — 31, [1] s. ; 21 cm

Zeszyt 4 : *Odrodzenie i reformacja: Złoty wiek polski (wiek XVI)* / Opracowała H[anna] Pazyryzna . — 47, [1] s. ; 21 cm

Zeszyt 7 : *Czasy Napoleona I, reakcji, przemian gospodarczych i ruchów wolnościowych (1799 — 1831)* / Opracowali: S[tanisław] Hoszowski i T[adeusz] Ladenberger . — 43, [3] s. ; 21 cm

Zeszyt 8 : *Ruchy niepodległościowe i rewolucyjne w Europie: Wzrost potęgi Anglii i Niemiec (1831 — 1871)* / Opracowali : S[tanisław] Hoszowski i T[adeusz] Ladenberger . — 39, [1] s. ; 20 cm

Zeszyt 11 : *Budowa nowej Europy: Świat i Polska po pierwszej wojnie światowej 1918 — 1936* / Opracował A[dam] Przyboś . — 46, [2] s. — 22 cm

Zeszyt 12 : *Druga wojna światowa 1936 — 1945* / Opracował A[dam] Przyboś . — 64 s. — 21cm

Zatwierdzono do użytku szkolnego pismem Ministerstwa Oświaty z dnia 21 IV 1948 r.

Namysłowski Władysław

22. *Polskie prawo komunikacyjne : W zarysie : Prawo drogowe : Prawo kolejowe : Prawo żeglugi morskiej : Prawo żeglugi śródlądowej : Prawo lotnicze : Prawo pocztowo — telekomunikacyjne* / Władysław Namysłowski . — Toruń : Księgarnia Naukowa T. Szczęsny i S-ka, 1948 (Inowrocław : Państwowe Toruńskie Zakłady Graficzne Oddział: Drukarnia Nr 2). — 159, [3] s. ; 21 cm

oprawa: tektura szara, tyt. czarny, na karcie przedtyt. — sygnet wydawniczy „KNTS”

Passendorfer Edward

23. *Z przeszłości geologicznej Pomorza* / Edward Passendorfer . — Toruń : Nakładem Księgarni Naukowej T. Szczęsny i S-ka, 1948 (Toruń : Państwowe Toruńskie Zakłady Graficzne Nr 2) . — 35, [1] s. ; rys. ; 21 cm . — (Biblioteka Powszechnych Wykładów Uniwersytetu Mikołaja Kopernika ; Nr 5)

oprawa: tektura szara, górna okładz. — niebieska podwójna ramka, tyt. w kolorze

ramki, pośrodku herb Torunia, okładz. dolna i karta przedtyt. — sygnet wydawniczy „KNTS”

Sośnicki Kazimierz

24. *Dydaktyka ogólna* / Kazimierz Sośnicki . — Toruń : Księgarnia Naukowa — T. Szczęsny i S-ka, 1948 (Toruń : Drukarnia Toruńska Nr 4 Spółdz. Wyd. „Wiedza”) . — 365, [2] s. ; 21 cm . — (Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika ; Nr 6) oprawa: tektura szara, okładz. górna — czerwona podwójna ramka, tyt. w kolorze ramki, pośrodku herb Torunia, karta przedtyt. — sygnet wydawniczy „KNTS”, okładz. dolna — wykaz wydawnictw Księgarni Naukowej T. Szczęsny

25. *Początki logiki : Książka dla miłośników rozrywek umysłowych* / Kazimierz Sośnicki . — Toruń : Księgarnia Naukowa T. Szczęsny i S-ka, 1948 (Toruń : Państwowe Toruńskie Zakłady Graficzne) . — 151, [1] s. : fot. ; 24 cm oprawa: tektura biała, okładz. górna : tyt. — białe litery na zielonym tle objęte podwójną zieloną ramką, okładz. dolna i karta przedtyt. — sygnet wydawniczy „KNTS”

Szelburg-Zarembina Ewa

26. *Wesołe historie* / Ewa Szelburg-Zarembina ; Ilustr. Bohdan Bocianowski . — Wyd. 2 . — Toruń : Księgarnia Naukowa T. Szczęsny i S-ka, 1948 (Toruń: Zakłady Graficzne pod Zarz. Państw.) . — 63, [1] s. : il. ; 29 cm oprawa: tektura; na karcie tyt. — sygnet wydawniczy „KNTS”

1949

Górski Konrad, Makowiecki Tadeusz, Sławińska Irena

27. *O Norwidzie pięć studiów* / Konrad Górski; Tadeusz Makowiecki; Irena Sławińska . — Toruń : Księgarnia Naukowa T. Szczęsny i S-ka, 1949 (Inowrocław : Państwowe Toruńskie Zakłady Graficzne Oddział: Drukarnia Nr 2) . — 129, [3] s. ; 24 cm oprawa: tektura szara, górna okładz. — czerwona podwójna ramka, pośrodku tyt. w kolorze ramki, poniżej rysunek Pegaza

Hoszowski Stanisław, Włodarski Bronisław

28. *Mały słownik historyczny. Cz. 1 Od starożytności do wybuchu drugiej wojny światowej* / Stanisław Hoszowski; Bronisław Włodarski . — Toruń : Księgarnia Naukowa T. Szczęsny, 1949 (Toruń : Toruńskie Zakłady Graficzne Pododdział Mostowa 13) . — 327, [8] s. ; 20 cm oprawa: tektura brudny błękit, okładz. górna — tyt. w kolorze białym, karta przedtyt. — sygnet wydawniczy „KNTS”

Passendorfer Edward

29. *Jak powstał Bałtyk* / Edward Passendorfer . — Wydanie drugie przejrane i poprawione . — Toruń : Nakładem Księgarni Naukowej T. Szczęsny, 1949 (Inowrocław: Toruńskie Zakłady Graficzne Oddział: Drukarnia Nr 2) . — 35, [1] s. : rys., tab. ; 20 cm oprawa: tektura biała, okładz. górna — niebieska podwójna ramka, tyt. w kolorze czerwonym, pośrodku herb Torunia, okładz. dolna — bez żadnych oznaczeń

30. *O wieku ziemi* / Edward Passendorfer . — Toruń : Nakładem Księgarni Naukowej T. Szczęsny, 1949 (Inowrocław : Toruńskie Zakłady Graficzne Oddział: Drukarnia Nr 2) . — 38, [2] s. : rys., tab. ; 21 cm

oprawa: tektura biała, górna okładz. — niebieska podwójna ramka, tyt. w kolorze czerwonym, pośrodku herb Torunia, okładz. dolna — sygnet wydawniczy „KNTS”

31. *Z przeszłości geologicznej Pomorza* / Edward Passendorfer . — Wydanie drugie przejrane i rozszerzone . — Toruń : Nakładem Księgarni Naukowej T. Szczęsny , 1949 (Inowrocław : Toruńskie Zakłady Graficzne Oddział: Drukarnia Nr 2) . — 46, [2] s. : rys. , tab. ; 20 cm

oprawa: tektura biała, górna okładz. — niebieska podwójna ramka, tyt. w kolorze czerwonym, pośrodku herb Torunia, okładz. dolna — bez żadnych oznaczeń

Rudnicki Juliusz

32. *Geometria analityczna cz. I* / Juliusz Rudnicki; Do druku przygotował i uzupełnił Leon Jeśmianowicz . — Toruń : Księgarnia Naukowa T. Szczęsny, 1949 (Toruń : Toruńskie Zakłady Graficzne Pododdział Mostowa 13) . — 368 s. ; 24 cm
oprawa: brak oryginalnej, karta przedtyt. — sygnet wydawniczy „KNTS”

Sośnicki Kazimierz

33. *Pedagogika ogólna* / Kazimierz Sośnicki . — Toruń : Księgarnia Naukowa T. Szczęsny, 1949 (Inowrocław : Państwowe Toruńskie Zakłady Graficzne Oddział: Drukarnia Nr 2) . — 137, [5] s. ; 21 cm
oprawa: brak oryginalnej

Książka zatwierdzona pismem Ministerstwa Oświaty z dnia 1 marca 1948 r. do bibliotek nauczycielskich.

The publishing and bookselling activities of Tadeusz Szczęsny in Toruń in the years 1945—1950

Summary

The Scientific Bookshop „T. Szczęsny & Co.” was the biggest printing and bookselling company in Toruń during first years after the 2nd world war. Tadeusz Szczęsny (1913—1991) was its founder. The company started in September 1945 and was most active between 1946—1949. The bookshop offered a very wide range of publications from the whole country, music scores, maps, stationery. However, the most important activity was publishing. The T. Szczęsny Company published 30 scientific or popular works altogether plus 2 books of belles-lettres. Part of published books resulted from the cooperation of the Toruń’s bookseller with professors of the N. Copernicus University. A readers’ room for professors and students of the university and lending library with 5000 volumes was created in the bookshop. The Scientific Bookshop T. Szczęsny & Co. stopped functioning in last month of 1950.